

BAJAI HONPOLGÁR

2011. december

XXII. évfolyam 12. (254.) szám

Ára: 250 Ft

Az Ad Libitum Kórus a jubileumi koncerten

Fotó: Tóth Ferenc

20 éves az Ad Libitum Kórus

Laki Fülöp 7 éves, második osztályos fiúgyermek 2011. november 18-án türelmes és alapos munkával végigszámolta a Gyakorló Általános Iskola sportcsarnokában sorakozó székeket. 465-öt számlált. És ennyi szék sem volt elég ahhoz, hogy másnap minden érkező helyet foglalhasson – ültek a tornapadokon, álltak a bordásfalak előtt is, és így, némi kényelmetlenséget is vállalva hallgatta végig a félezres közönség az Ad Libitum Kórus jubileumi koncertjét. Hogy szívesen tették, azt abból (is) gondoljuk, hogy nem éltek a menekülés szünet kínálta lehetőségével.

Talán nem túlzás azt írni: manapság ritka, hogy egy kórusangversenyt ilyen érdeklődés kísérjen. Még akkor is, ha ezúttal egy ünnepi rendezvényről volt szó.

Az est valóban ünnepi volt, több okból is. Egyrészt azért, mert 20 esztendő lett az Ad Libitum Kórus – az az énekkar, amelyet Pethóné Kővári Andrea alapított 1991. novemberében egykori gimnáziumi tanítványai unszolására. Másrészt azért, mert erre az alkalomra többen is visszatértek a régi kórustagok közül – volt, aki Németországból utazott haza, mások az ország távolabbi településeiről érkeztek. (A koncer-

tet záró közös műben 69-en álltunk a dobogón.) És ünnepi volt azért is, mert a jubiláló együttest köszöntők díjakról, kitüntetésekéről hoztak híreket.

Egy ilyen évforduló kapcsán joggal vetődik fel az igény, hogy valamiképpen összefoglalást adjunk az elmúlt két évtized történéseiről. Teljes áttekintésre nem vállalkozhattunk – ehhez már-már könyvet kellene írni –, arra viszont igen, hogy összeválogassunk egy kiállításra való anyagot a számolatlan mennyiségű fotóból, a dokumentumokból, apróbb-nagyobb emléktárgyakból. A koncert alkalmából meg-

jelent CD ismertető füzetében pedig igyekeztem időrendben összefoglalni a legfontosabb eseményeket, így ezeken a hasábon talán már nincs szükség a száraz tények felsorolására. Teret kaphat ellenben néhány olyan információ, amelyek révén érthetővé válhat (kicsit komolykodó szóval élve) az Ad Libitum filozófiája.

A kezdetekkor lényegében konkrét célkitűzések nélkül indult a munka, hiszen nem tudhattuk, milyen képességekkel bír a frissen szerveződő együttes. Folyamatosan kerestük tehát a lehetőségeket a bemutatkozásra, és érdeklődve vártuk a kívülálló hozzáértők véleményét. Az első pozitív visszajelzések hamar megérkeztek – az 1991-92-ben készülő, bajai együtteseket bemutató hangmez sokat tapasztalt hangmérnöke ígéretesnek találta a kórus megszólalását, nem sokkal később pedig, amikor első rádiófelvételünket készítettük, az ugyancsak komoly rutinnal bíró zenei rendező fejtette ki, hogy az aznap rögzített műsorok közül neki az Ad Libitumé tetszett leginkább. Abban az időben még rendszeresen készültek ilyen felvételek az ország amatőr énekkarival (ez volt a *Kóruspódium* című sorozat), és egy-egy évad lezárásaként élő stúdiókoncertre hívták az adott évben legjobban teljesítőket. Nagy meglepetést, egyúttal örömet is jelentett számunkra, amikor 1994-ben a Magyar Rádiótól meghívást kaptunk egy ilyen évadzáró koncerten való közreműködésre. Néhány évvel később pedig arra is lehetőségünk nyílt, hogy önálló hangversenyeket adjunk a rádióban – 1998-ban és 2002-ben a 6-os stúdióban, 2000-ben pedig a 22-es stúdióban álltunk a mikrofonok elé. Valamennyit élőben közvetítette a Bartók adó, így az „ország legnagyobb koncerttermében” is énekelhettünk. Sajnos ezek a fontos missziót betöltő sorozatok idővel eltűntek a Magyar Rádió kínálatából.

A kórusversenyeken való részvételt is azért vállaltuk, hogy lemérhessük, hol tart az együttes, mennyit ér a tudása akár egy nemzetközi mezőnyben is. Az első ilyen

A kórus tagjai a barcelónai Szent Család-templom előtt, 1999

összehasonlításra még nem is verseny került sor, hanem a remek hangulatú IV. Nemzetközi Éneklő Héten Veszprémben. Ezen az 1996-os fesztiválon nemcsak a közös műhelymunkában vettünk részt, de önállóan is bemutatkozhattunk a sok országból összesereglett hallgatóság előtt. Itt tapasztaltuk meg először a valóságban is, milyen az, amikor az egymás nyelvét nem értő énekesek közösen dalolnak, és milyen szoros köteléket alakít ki közöttük pillanatokon belül ez az együttes éneklés.

Ezt követően jelentkeztünk az első kórusversenyünkre, amelyet Budapesten rendeztek meg, de nemzetközi mezőnyt vonultatott fel. Itt nem várt sikert értünk el – elsők lettünk abban a vegyeskari kategóriában, amelyben nem kellett kötelező művet énekelni. A győzelemre olyannyira nem számítottunk, hogy a kategóriagyőztesek számára kiírt nagydíjas versenyen nem is tudtunk elindulni, mert sem szállást nem foglaltunk, sem a munkahelyi távolmáradsról nem gondoskodtunk. A Budapesti

Nemzetközi Kórusversenyt azután olyan emlékezetes megmérettetések követték, mint az 1999-es cantonigrosi verseny Spanyolországban, a 2003-as gradoi Olaszországban, no meg a Budapesten háromévente megrendezett Kodály Zoltán Magyar Kórusverseny erőpróbái. Kiemelkedik a sorból a 2008-as V. Kórusolimpia Grazban. Ezt a rendezvényt a világ legnagyobb kórusversenyeként hirdették a szervezők – joggal. Négy földrész 20 000 énekeses se-reglett össze a lehető legtarkább etnikai és kulturális sokszínűséget megjelenítve.

És hogy miért pont versenyek? A megmérettetés igényén túl azért, mert egy kórusnak külföldre eljutni igen költséges vállalkozás. Pusztán csak egy kellemes kirándulásért nem vállalnánk milliós kiadásokat, de olyan utazáshoz bátrabban kerestünk (és találtunk) támogatókat, amelyek tényleges szakmai haszonnal kecsegtettek. Szégyenkezünk szerencsére sohasem kellett – minden versenyről értékes helyezésekkel tértünk haza, amelyekre elsősorban azért vagyunk büszkéek, mert sohasem hagytunk ki kórustagokat, és sohasem hívtunk kisegítőket, noha ez bevett gyakorlat az énekkarok világában. Ám úgy gondoltuk, aki vállalta a felkészülési időszak akár több hónapos munkáját, legyen részese az élményeknek, a részvétel izgalmának és az elért eredmény örömeinek.

A nemzetközi versenyek mellett a testvérvárosi kapcsolatok kínáltak jó lehetőséget az utazásra. Waiblingenben kétszer jártunk (másodjára Ulmot is útba ejtettük), Argentanban, Marosvásárhelyen és Zomborban egy-egy alkalommal énekelhettünk. Valamennyi út igazi élményeket jelentett a kórustagoknak – nemcsak a látnivalók szépségei, a szereplések kedvező visszhangjai okán, de a sok száz, vagy éppen sok ezer kilométeres buszozások közös játéka, beszélgetései miatt is. De ugyanilyen közösségépítő szerepe volt minden egyes hazai utazásnak is, akár Lentibe indultunk katonai kulturális bemu-

A Kodály Zoltán kórusverseny pódiumán, 2003-ban

V. Kórusolimpia, Graz, 2008

tatóra, akár valamelyik közeli településre, akár egy évad eleji kórustáborba. Efféle táborból nem sokat szerveztünk ugyan, de mindegyik emlékezetes marad. Eleinte az ósükösi kulcsosházba költöztünk ki, hogy egy hétvégén sok órát fordítsunk új művek megtanulására, idén pedig Dunafalván a Csobbantó-majorban tartottunk hasonló edzőtábort.

És ha már a műveknél tartunk; az a legelső pillanattól kezdve egyértelmű volt, hogy sokszínű repertoárt kell kialakítani, amely – eltérően sok hazai együttes programjától – igyekszik elszakadni a megszokott sémák-

tól. Ennek jegyében szólanak meg a koncertjeinken a hagyományosnak számító művek mellett könnyedebb hangulatú darabok is, vagy éppen a kortárs hazai és külföldi szerzők kompozíciói. Ez utóbbiak előadására sajátos hangzásviláguk és technikai nehézségeik miatt kevesebb együttes vállalkozik, mi azonban úgy tapasztaljuk, megéri a többletmunka, mert mind a kórustagok, mind a közönség számára izgalmas felfedeznivalókat kínálnak ezek a művek.

Talán a repertoárnak ez a sokszínűsége is okozza, hogy néhány úgy vélik, az Ad Libitumban csak kottaolvasók foglalnak

helyet, és ezért nehéz lehet bekerülni a tagok közé. De ez nem így van. Ez a kórus a szó legszorosabb értelmében amatőr – nincs felvételi meghallgatás, bárki kipróbálhatja magát a sorainkban. Énekel itt védőnő, gazdasági ügyintéző, tanár és diák egyaránt. A húsz év eredményeit tehát korántsem egy válogatott csapat érte el. Hogy akkor mégis mi a magyarázat? Szabó Dénes, a híressé vált nyíregyházi kórusiskola Kossuth-díjas karnagya nyilatkozata talán megadja a választ: egy kórus azt tudja, amit a karvezetője tud.

Pethő Attila

Az Ad Libitum Kórus 2010 óta az amatőr együttesek által minősítő hangversenyen elnyerhető legmagasabb fokozat, az Ars maxima birtokosa. A művészi teljesítményéért eddig kapott elismerések (Bács-Kiskun megye művészeti díja, 1997, Éber-díj, 2001) a közeljövőben Baja város polgármestere kitüntető díjával egészülnek ki. Pethőné Kővári Andrea és Pethő Attila pedig december 7-én a Pilinszky-alapítvány díját veheti át.

Szerkesztőségünk tisztelettel köszönti a kórust és vezetőit. További eredményes és sikeres munkát kívánunk.

Gábor Dénes

(1900-1979)

Negyven éve, 1971-ben a svéd király a fizikai Nobel-díjat egy magyar elektromérnöknek nyújtotta át. Az akkor már évtizedek óta Angliában élő honfitársunk, Gábor Dénes, a legmagasabb tudományos dekorumot a holográfia módszerének kidolgozásával érdemelte ki. Budapesten született, és a gimnáziumi érettségi után a Műegyetemen kezdi meg tanulmányait. Kétéves alapstúdiumot elvégezve a berlini egyetemre iratkozik be. Fővárosunkból kiváló matematikai előképzettséget megszerelve startol. Professzorai az Európa-szerete ismert Fejér Lipót és Rados Gusztáv. A Budapesten elsajátított és folyamatosan gyarapított szellemi vagyon fő erőforrása lesz a pályája csúcására felvezető úton.

Berlin a múlt század harmadik-negyedik évtizedében a fizikusok Mekkája. Itt ad elő Albert Einstein, és a délelőtti szemináriumokon tucatnyi Nobel-díjas tarkítja a világ négy tájáról összesereglett ifjú tehetségek gyülekezetét. (Jellemző, hogy az atombomba jövődjének anyja, Robert Oppenheimer is Németországban doktorál.) Gábor Dénes itt ismeri meg Neumann Jánost, Szilárd Leót és Wigner Jenőt. A barátság később tartós szakmai kapcsolattá szélesedik.

A szellemi Oimposz fényes seregletét a náci hatalomátvétele robbantja szét. Gábor Dénes 1934-ben Nagy-Britanniába távozik és a Thomson-Houston Társaság kutatólaboratóriumában vállal munkát. Páratlanul ötletes, invenciózus elme. Állandó törekvé-

se, hogy a fizika látókörébe kerülő legfrissebb eredményeit találmányok formájában gyümölcsöztesse. Négy évtizedes aktív pályafutása során több mint száz találmányt szabadalmaztat. Legjelentősebb szellemi teljesítménye a holográfia lehetőségének elméleti kidolgozása, majd bő évtizeddel később gyakorlati megvalósítása. Megjegyzendő, hogy mint a nagy szellemek számos esetben, találmányával Gábor Dénes is megelőzi kora technikai lehetőségeit.

A holografikus képvetítés megértéséhez egy mechanikai szemléltető eszközhöz kell folyamodnunk. Gyapjúból megfelelő szer-

kezettel több kilométeres fonal is készíthető annak ellenére, hogy a gyapjú elemi szálai csak pár centiméter hosszúságúak. Csak-hogy az elemi szálak átfedéssel, végükkel összecsavarodva követik egymást. Hasonló szerkezetű a fénysugár is. Itt a gyapjuszálaknak néhány tized milliméter hosszúságú elemi fénycsövek felelnek meg. Ezek – némi egyszerűsítéssel – úgy képzelhetők el, mint a matematikából ismert szinuszhullámok. Egy-egy ilyen hullám azonban rendkívül kis méretű, kb. a milliméter ezredrészenek a fele. Tehát az elemi fénycsövek mindössze néhány száz hullámból állnak. Ezek összefonódása alkotja a fénysugarat, melyet szemünk a parányi elemek miatt folytonosnak lát.

Fotográfia készítésénél a tárgyat erős fénynyalábbal világítjuk meg. Szemünk, illetve a fényképezőgép lenszéje az objektumról visszavert fényt érzékeli. A kevés fényt visszaverő felület sötét, a sok fényt reflektáló elem világos területként rajzolódik ki a filmen. A kapott kép azonban síkbeli, két dimenziós lesz. Gábor Dénes alapfogolata a következő. Olyan képfelvető berendezést kell szerkeszteni, mely nem csupán a visszavert fénycsövek mennyiségét rögzíti. Az egyelőre csak elméletileg megalkotott szerkezet azt is érzékeli, hogy a szinuszhullám melyik pontját verte vissza a céltárgy. Amennyiben egy alkalmasan elkészített fotografikus lemez ezt az információt is képes rögzíteni,

a visszavetített képen a fényképezett tárgy térben, három dimenzióban fog megjelenni. Az események eléréséhez a tárgyat körbe kell fotografálni, és a több tucat képet egyetlen lemezen kell rögzíteni. Mint említettem, Gábor Dénes széles körű matematikai előképzettséget szerzett, és 1949-ben ennek segítségével dolgozza ki elméleti fizikai alapon az eljárást.

A találmány életképességét természetesen a gyakorlati megvalósításnak kell igazolnia. Azonban az első konstrukcióval végzett próbavetítés siralmas eredménnyel jár. A kudarc okát a feltaláló hamar kideríti. Hologram készítésére a közönséges fényforrások sugárkévéje alkalmatlan. Olyan sugárforrást kellene találni, melynek hullámvonulatai egyetlen, megszakítatlan, egymással párhuzamosan haladó szinuszhullámokból állnak.

A hatalmas szellemi erőfeszítéssel megalkotott találmány áthághatatlan fizikai korlátok miatt tizenkét év csipkerózsika álomra kényszerül. 1960-ban azonban egy amerikai fizikus, Maiman új típusú fényforrást fejleszt ki. Ez a rubinkristályból különleges, szellemes gerjesztéssel kiváltható lézerefény. Nyalábjában a szinuszhullámok megszakítás nélkül, kilométernyi hosszúságban haladnak egymással párhuzamos, katonás rendben. A sikeren felbuzdult fizikusok ezután sorra vizsgálják meg különféle anyagokat, nem bírhatók-e rá lézerefény kibocsátására. Kiderül, hogy egyes ritka fémso-

datok, sőt festékfajták száza is alkalmas lézerforrásnak bizonyulnak. Gábor professzor találmánya tehát fényforrások bőségében válogatva valósítható meg.

Mint említettem, a hologram felvételekor egyetlen fotografikus lemezen rögzítenek több tucat, különleges információkat tartalmazó, különböző szögűből készített képet. Az expozíció során a tárgyat lézerefénnyel világítják meg. A hologram a közismert fényképezési negatívhoz a legcsekélyebb mértékben sem hasonlít. A szabálytalan gomolygást, esetleg valamelyes geometriai rendezettséget mutató lemez-minta nem árulja el, hogy mit fényképeztek rá. Azonban megfelelő lézernyalábbal átvilágítva a levegőben megjelenik a fényképezett tárgy háromdimenziós, térbeli képe. A „kép” körbejárható, látható rajta az oldal- és hátsófelület minden részlete.

A holográfia tehát a szemléltetés páratlan lehetőségét teremti meg. A háromdimenziós megjelenítés az oktatás minden szintjén megnöveli a hatékonyságot. A hologramot azonban kiterjedten alkalmazzák a fizikai, kémiai, biológiai és műszaki kutatásban is. Ugyanis bizonyos állapotátmenetek közbeeső fázisait, akár tízezred másodperces időközönként készült felvételekkel, álló képen és térben tanulmányozni lehet. Így pl. egy szélsatornába helyezett repülőgép- vagy autómódel körül kialakuló áramlási viszonyok tökéletesen megismerhetők.

Gábor Dénes találmányainak korukat megelőző jellegére más példát is említhetünk. Angliai tartózkodása idején foglalkozik az 1931-ben felfedezett elektronmikroszkóp tökéletesítésével. Munkálkodása során már fél évszázada felismeri azokat az alapelveket, melyek segítségével szinte tetszés szerint módosítható a katód-sugár-csőben haladó elektron pályája. Már negyven évvel ezelőtt konstruál olyan katód-sugár-csőveket, melyek majd mintául szolgálnak a modern, falra akasztható, lapos televízió készülékek megépítéséhez.

Gábor Dénes szülőhazájával való kapcsolatát mind fiatal éveiben, mind a világhír csúcsán járva is megtartotta. 1935-ben a Tungsram kutatólaboratóriumában kifejleszt egy energiatakarékos izzólámpát. 1960 után szinte évenként tér haza, és az Akadémia vendégeként rendszeresen tart előadásokat új kutatási eredményeiről. Élete utolsó két évtizedét szaktudománya művelése és a társadalom-szociológia iránti érdeklődés között osztja meg. Miként számos magas intellektuális színvonalú személyiségben, benne is felébredt a kétely: a tudomány rohamos fejlődése valóban elősegíti-e az emberiség boldogulását? A megoldást kereső szándékot tükrözi négy, 1963 és 1976 között megjelent könyve. A mai napig kibogozhatatlan gordiuszi csomót természetesen nem oldhatta meg, de vitathatatlan érdeme, hogy a korválságtüneteit az elsők között ismeri fel.

Dr. Dániel József

Mesterek, iskolák, tanítványok

A 90 éves B. Mikli Ferenc, a 80 éves Szurcsik János és a 70 éves Bálint Attila közös kiállítása

Baja város vidéki viszonylatban nyüzsgő művészeti élete a 20. század közepén új lendületet kapott a fővárosból Bajára költöző Rudnay Gyula segítségével. A bajai művészszeretők, műgyűjtők, a Baján élő képzőművészek és a város vezetőinek meghívására a Vojnich-kúriában, a későbbi Nagy István Képtárban 1946-ban megalapították a Bajai Képzőművészeti Szabadakadémiát. A Bajai Képzőművészeti Szabadakadémia 1947-ig viseli ezt a nevet, 1947-től 1953-ig szabadiskolaként, művésztelepként említik, majd 1953-tól napjainkig Rudnay Gyula Képzőművészeti Körként működött és működik B. Mikli Ferenc vezetésével.

A 65 éve aktív művésztelep, a Rudnay-kör három tagjának: B. Mikli Ferencnek (aki Rudnay tanársegéde is volt), Szurcsik

Jánosnak és Bálint Attilának közös kiállításával tisztelgünk a kör mesterei és tanítványai előtt.

A Rudnay Gyula bajai szabadakadémia és művésztelep alapítása 1945-ben gyökeresedik. Rudnay a II. világháború utáni főváros politikai, művészeti életében nem találta a helyét, nem érezte jól magát. A Képzőművészeti Főiskolán tanársegédjével, a bajai származású B. Mikli Ferencsel folytatott beszélgetések során elhangzott a vidéki (Nagybánya mintájára elképzelt) letelepedés gondolata. B. Mikli Ferenc hazautazott, s a város polgármesterével, s néhány prominens személyével tárgyalásokba kezdett, míg végül megszületett a képviselőtestület határozata: „Egyben a város közössége tiszteletteljes szóval hívja, és vendég-

szerető szívvel várja Rudnay Mestert falai közé.” A döntő érv Rudnay szájából hangzott el: „...ha Nagy Istvánnak jó volt ott meghalni, akkor jó lesz nekünk ott élni”. Baja város vezetősége a Szabadakadémia létesítése céljából átadta a mai Nagy István Képtár épületét, az egykori Vojnich-kúriát.

Baján, a trianoni diktátum következményeitől évtizedek múltán is szenvedő város (mely például éppen ezért sem kaphatta meg Déri ajándékát, s a Déri Múzeum így Debrecenben született meg) kulturális, művészeti életében a polgári műértő, műgyűjtő közönység szívesen látott, támogatót minden művészpártoló, értékteremtő szándékot.

Rudnay és a művésztelep megjelenése, jelenléte, szellemisége új dimenziókat nyitott a fővárostól távoli, bácskai kisváros

kulturális életében. A Vojnich-kúriában folyó alkotótevékenység, Rudnay mester és tanítványainak jelentősége teljes valójában úgy érthető meg, ha tudjuk, milyen viszonyok között, milyen talajban vert gyökeret a Szabadakadémia, s ha ismerjük, értjük, milyen szellemiségű művészet kapcsolódott a város testi és lelki életéhez.

A Szabadakadémia növendékeit, a bajai képzőművészeket Rudnay festészetében vélhetően az a különös, sokáig nehezen megfejthető sajátosság vonzotta, mely a „múltba néző nemzedék” első látásra talán akadémikus realizmusnak tűnő művészetével érkezett Bajára. E múltba néző nemzedék történelemképe egy általános vízió a magyar múlttól. Azokból az évekből, amikor a nemzet emlékeinek, helyszíneinek java a trianoni diktátumot követően az országhatárokon túlra került. E tragédiát megélő művészek alkotásai olyanok, mint egy szerelem emlékei, amikor a hiányzó kedves képét újra és újra megpróbálja megalkotni az emlékezet az egyre fogyó emlékekből, majd retusálja, cizellálja, szépítgeti azt.

A 20. századi magyar műkritika a legtöbb esetben azzal illeti Rudnay Gyulát és követőit, hogy: a múlt művészei, szemben a jövőt képviselő avantgárral. Mintha a múlt és a jövő között nem lenne semmi. Pedig Rudnay éppen a jelen embere volt. A két háború közötti jelenkori Magyarországi, a „mindig vesztes Magyarország”, a dicső történelmi múltnak már csak az álmokban élő emlékeivel, s az ezt feldolgozni, elfogadni nem tudó Magyarországgal.

Ahogy Rudnay a jelen művésze lett – a 65 éves bajai Rudnay-kör mestereinek és tanítványainak, B. Mikli Ferencnek, Szurcsik Jánosnak és Bálint Attilának is talán ez az egyik legfontosabb, leghitelesebb alapvetése: mindnyájan a jelen, jelenük alkotói lettek.

B. Mikli Ferenc festőművész, Baja város díszpolgára Baján született 1921. november 28-án. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán Rudnay Gyula növendékeként végzett 1941-1946 között, akinek tanársegéde lett. Már növendék korában több pályadíjat nyert, többek között Balló-díjat és Firenze város Nagydíját (1942).

Rudnay Gyula mellett 1946-ban ő volt a szellemi atyja és mozgatórugója a Nagybánya mintájára létrehozott bajai Szabadakadémiának, művésztelepnek, melynek feladta az alkotómunkán kívül a tehetségek felkutatása és nevelése volt. 1947-től a Rudnay vezette bajai művésztelep tanára, titkára, 1953-tól a Rudnay Képzőművészeti Kör vezetője lett. Első önálló kiállítása 1942-ben volt Baján, ezt azóta közel

A kiállító művészek. Balról jobbra: Bálint Attila, B. Mikli Ferenc, Szurcsik János

100 önálló kiállítás követte Magyarországon és Európában. Tagja a Magyar Képzőművészek Szövetségének, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Vízfestők Társaságának és a Bajai Nagy István Művészeti Egyesületnek.

B. Mikli Ferenc nem csak festőművész, de mester is. Tanítómester, akinél akár az ég és a föld, a hajnal és az alkony: az alkotás és az elmélkedés mindennapos. Életét, mindennapjait az idő, az anyag, a szellem és a tér szülte lehetőségek megfogalmazása tölti ki. Sorsa a kép. Számára a vászon vagy egy kápolna fala a mozdulatlanágba kényszerített fény, a materiális misztika. Ebből teremtett sajátos mitológiát: hidat régmúlt és holnap közé. Hidat, mely Rudnay szellemi örökségével íveli át a tanítvány, a festő és a mester életművét.

A festő története a festmény – sajátos vallomás kilenc évtized meditációs kertjéből. Erről tesz bizonyosságot életműve, amelyből kiolvasható: a művészet ajtó, melyen bátran ki-be sétálhatunk. Ahol ember és ecset egymásnak teremődtek. Az anyag és az eszköz az égi világ tökéletességével ajándékozza meg azt, aki a szellem testét szeretettel érinti. Boldog, ha képe mozdulatlanága mozdulatra készíti a szemet, ha képe csendje szóra készíti az íróembert. Boldog, ha ecsetjének mozdulataival összeszedheti közös emlékezetünk szertehullott darabjait.

Művészetére Rudnay Gyula festészet gyakorolta a legnagyobb hatást. Művészi pályájának legmonumentálisabb vállalkozása a bajai szerb temetőkápolna, a Megbékélés kápolnájának freskódísz.

„B. Mikli Ferenc mély tisztelettel és szeretettel adózik képeivel a szülőföldnek, amely egész életművét inspirálta. A Mikligondolatok poézisében a természet gyönyörű, bár olykor kérlelhetetlen rendje, és a benne, vele élő ember létezése felvillant valamit a teremtett világban megbúvó harmóniából, s egy reményteljes álmot vetít elénk a természethez megtérő, abban megújuló, tékozló emberiségről. Ha nem is mindig mondanivalója ez művészetének, minden bizonnyal a közege és abból fakadó csendes szuggesztíója.” (Kovács Zita, 1999)

Szurcsik János Munkácsy-díjas, érdemes művész Hercegszántón született 1931. május 10-én. Az alföldi festők – Fejér Csaba, Kurucz D. István, Németh József – egyik legkiemelkedőbb alkotója. A bajai Rudnay vezette művésztelepen kezdett festeni 1948-ban. Ugyanez évtől a Derkovits-kollégium tagja, 1950-1956 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola növendéke volt. Mesterei Fónyi Géza és Domanovszky Endre voltak. 1960-tól rendszeresen szerepel hazai és nemzetközi kiállításokon.

Szurcsik János Észak-Bácska, Hercegszántó szülőtte, s ahhoz a festőgenerációhoz tartozik, amelyik már reflektáltan viszonyul mindahhoz, amit az alföldi, falusi ember hétköznapi csendjében lát. De nem a mindenki által látható képeket keresi, festi, hanem a vidék lelkét akarja és tudja monumentális emlékművekké alakítani vásznain. A természetelvű realizmus jegyében indult művészpálya falusi életképein a tevékeny hétköznapi, ünnepek, a falusi közösségek eseményeinek világa jelenik meg. Témái, a 20. század közepe vidéki „átlagemberei-

nek”, a sziürke hétköznapiok eseményeinek nyugalma éles ellentétben állnak expresszív töltésű, dinamikus koloritjával, monumentális kompozícióival.

A Rudnay, Szönyi, Bernáth Aurél líraiságát idéző hercegszántói életképein a mindennapok egyszerű világa jelenik meg: a munkajelenetek és a pihenés időszakai, a falusi közösségi események, az életteher és a gond, a gyász, a harmónia biztonsága. Metodikája Kohán György tömörségét, monumentalitás-érzékét, Derkovits Gyula és Dési Huber képi gondolkodását, típusalakító képességét újítja meg.

„Szenvedélyesen expresszív művész. Szükszavúan, »tömbnehéz« súllyal, erőteljes kompozíciókban festi meg mondanivalóját. Mivel monumentálisak, kisméretű képei is ezt érzékeltetik. A hétköznapiok munkái, minden aprónak tűnő mozzanat megihletti ugyanúgy, ahogyan a nagy történelmi sorsfordulók. A realista alaphangú, figurális művészet örökérvényű nyelvén tud mindig újat mondani – sziklaszilárd jellemekről, munkában cserzett életutakról, esendő öregekről. Jelpképértékű alakjai, a parasztemberek és asszonyaik, a kisgyermek akár templomi képekké válhatnak: Madonnává, a Biblia szereplőivé vagy görög sorsdrámák hőseivé.” (Kratochwill Mimi, 1992)

Táblaképei mellett (állami megbízásra) számos nagyméretű murális munkát (panót, freskót, sekkót, sgraffitót, gobelint) is készített, többek között a bajai városháza dísztermében is.

Bálint Attila Éber-díjas grafikusművész Baján született 1941-ben, a III. Béla Gimnáziumban érettségizett 1959-ben. A Rudnay Gyula Képzőművészeti Körnek 1964 óta tagja, mestere B. Mikli Ferenc festőművész.

Alkalmazott grafikai munkássága – számos plakát, embléma, bélyegző, oklevél, katalógus, lemezborító, kiadvány tervezése – mellett az *Ártér* c. bajai kulturális szemle képszerkesztője és tipográfusa volt, jelenleg a *Bajai Honpolgár* folyóirat szerkesztője. Alkalmazott grafikai munkássága mellett fő területe az egyedi képgrafika.

Bálint Attila művészetének középpontjában az emberi lélek vizsgálata: a létezés értelmét kutató ember, és az élet – számára – legfontosabb értéke, a tett, a szolgálat áll. A tárgyi világ mozzanatait, életének élményei, emlékei látomászerűen a történelem és a vízió határvonalán jelennek meg alkotásaiban. Sommásan egyszerű, lényeglátó, intuitív alkotásai magukon hordozzák teremtőjük vállalt és becsületel elhordozott terheit. Alkotásainak nemcsak témája, címzettje is maga az ember. Vélt, valós, látszólagos és egyértelmű, kimondott, gondolt vagy elmulasztott bűnével. Szimbolikus alkotásai jelpképiségükben is világosak, egyértelműek. Grafikai lapjain gyakran találkozhatunk a kereszt motívumával, mindnyájunk sorsának, kényszerű terhének, fájdalomának jelpképeivel. Panteizmusba rejtett humanizmusa, természetszeretete minden alkotásában érezhető.

Sajátos, karakteresen megrajzolt tájait, „emberkéit” egyfajta virtuális térben helyezi el. Ez a maga teremtette dimenzió azonban nem másolata a valóságnak. Reális és irreális tájak, motívumok kombinációjából alakítja ki képeinek terét, s ez váltja ki a nézőből az egyszer volt, mégis sehol sincs élményt. Főlnagyított vagy lekcinyített, néhol elrajzolt alakjai csak erősítik ezt a különös hatást.

Rengeteg mondanivalója van – üzenete mindannyiunk számára: az élet örömeiről és a lét rejtelméről. Leírt gondolatokból, irodalmi művekből gyűjti össze a titkokat; festmények, grafikák közvetítik érzelmeit és fölismeréseit. Mert fontosnak tartja, hogy megossza velünk. Mert fontosnak tartja, hogy mi is részesei lehessünk: örömeinek, bánatának, dühének vagy éppen lázadásának. Ez többnyire játék, sokszor megrendülés. Olykor könnyű futam, máskor mélybe merülés. Vonalak, betűk, gondolatok keverednek a színekkel, lázas izgalomban feszül a kép belső tere. Áramlik, örvénylik, kavargó a világ – a papíron, majd bennünk. Minden. Egyszerre az ünnep és a hétköznapi, öröm és bánat, álom és valóság. Mi „ébre is álmodunk” – mondja a költő, és Bálint Attila is ezt cselekszi szüntelen a képben a képpel, a képben a gondolatokkal.

A B. Mikli Ferenc, Szurcsik János és Bálint Attila közös kiállításának megnyitó ünnepét megelőző órákban, 2011. október 20-án a Nagy István Képtárban a *Múzeumok őszi fesztiválja* országos programsorozat részeként NAGY RAJZOLÁS címmel múzeumi órák zajlottak. A program lehetőséget biztosított bajai általános és középiskolás osztályok számára, hogy a kortárs művészekkel együtt töltött időben megismerjék a képzőművészet „kulisszatitkait”, hogy a személyes találkozás, beszélgetés, közös alkotómunka által közelebb kerüljenek, sőt maguk is részeseivé válhassanak a művészet titokzatos világának. A megszületett alkotásokat október 20-án a Nagy István Képtár kertjében, kerítésén installálva kiállítottuk. A tárlat 2011. december 31-ig látogatható a Nagy István Képtárban.

Kovács Zita

Szurcsik János és Bálint Attila figyelő szemé előtt zajlik a NAGY RAJZOLÁS

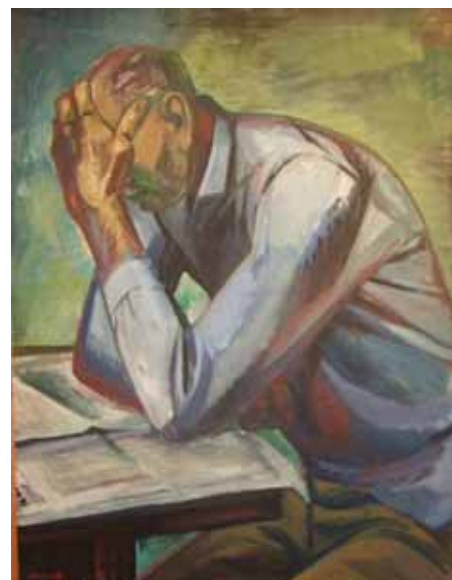
B. MIKLI FERENC

*Kálváriánál
Vasárnap*

SZURCSIK JÁNOS

*Pihenő
Olvasó*

BÁLINT ATTILA

*Katedrális
Olvasónapló*

70 éves a Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom

A KSZMM alapításának 70. évfordulója alkalmából szeretném ismertetni ennek a mozgalomnak immár igen hosszú történetét, hisz kevés mozgalom érhet meg ilyen évfordulót.

Először is: sokan kérdezhetnék, hogy ünnepeket egy kommunistaellenes szervezkedés Magyarországon 70. évfordulót, noha akkor még a kommunista rendszer nem létezett ebben az országban. Ez igaz, de ennek a szervezkedésnek kezdettől fogva a magyar érdekek szolgálata volt a célkitűzése. Sajnos, gróf Teleki Pál miniszterelnök halálával, amellyel igyekezett a nemzet becsületét megmenteni, a politikai irányvonal egyre inkább a német érdekeket szolgáló szélsőség felé tolódott el. A németek egyre nagyobb befolyást gyakoroltak az ország politikájára, és belekényszerítették a nemzet érdekeivel ellentétben álló világháborúba, ugyanakkor az országon belül szervezték a német nemzetiszocialista elvek terjesztését a Volksbund szervezeten keresztül.

Két újonnan felavatott vitézi várományos, v. Kosztolányi József és v. Keszthelyi István vitézi esküjük szellemében hozták létre 1941. december 8-án az akkor Keszthelyi István indítványára „Halállégió” nevezett szervezetet, amely az ifjúság hazaszeretetének, magyar öntudatának ébren tartását és erősítését tűzte ki céljának. A mozgalom céljai közé tartozott még a trianoni igazságtalanságok elleni küzdelemre nevelés, és már ekkor programjában szerepelt egy igazságosabb alapokra felépített magyar társadalom kiépítése is.

A szervezet a tagjait első időben főleg gimnazistákból és cserkészekből toborozta, a terület később az egyetemisták körére is kiterjedt, majd munkás tagjaink is lettek. Mikor v. Kosztolányi József bekerült a Ludovika Akadémiára, ott is szervezte a jövő katonatisztekét. A szervezkedés szép ütemben folyt, s 1943-ra már elértük a kétszázas létszámot. Csoportjaink működtek Baján kívül Budapesten, Pécsen és Sopronban is. A szervezeten belül rendszeresen tartottunk gyűléseket, előadásokat és fegyveres kiképzést is. Fiataljaink és volksbunkdista fiatalok között sokszor volt vita, amely jó néhányszor verekedéssel végződött.

A szervezetnek újságja is volt *Jövő* címmel, amit az akkoriban jó ismert ifjúsági író, Fülei Szántó Endre szerkesztett. Az újság 1944 elején kb. 100 példányban jelent meg.

A háborút illetően nem kívántuk a német győzelmet, de a szovjet győzelmet még kevésbé. Abban reménykedtünk, hogy a nyugati hatalmak fogják felszabadítani az országot. Mikor a németek 1944 márciusában megszállták Magyarországot, akkor teljes mértékben ellenük fordultunk, s igyekeztük szabotálni tevékenységüket, például elvágtuk a telefonvezetékeket, ami hátráltatta hírközlésüket (Hegedűs Sándor *A bajai leventék kálváriája* című könyvében említi ezeket az eseményeket.)

Amikor a háború vihara elérte hazákat, az sajnos a mi mozgalmunkat is szerteszórta. Sokan fegyvert fogtak a szovjet csapatok ellen. Többen elesetek, mások fogságba kerültek vagy szétszóródtak a nagyvilágban. Naivul bíztunk abban, hogy a szovjet előnyomulást hátráltatva időt adunk az angolszászoknak, hogy legalább az ország nyugati felét megszállhassák. Persze nem tudtuk, hogy sorsunk felett már rég megegyeztek a szovjetekkel.

1945-ben Magyarország szovjet megszállás alá került, ezzel új szakasz kezdődött hazánk és mozgalmunk történetében is.

1945 novemberében bátyám hazaérkezett a francia hadifogságból. Baján telepedett le, újból bekapcsolódott a cserkészmozgalomba, és az 567-es csapat parancsnoka lett. Később a ciszter gimnázium konviktusának prefektusaként még tágabb tere nyílt az ifjúsággal való foglalkozásra.

A reményteljesnek induló demokratikus kibontakozás eleinte nem adott okot a rendszer elleni szervezkedésre, de az 1947-es elcsalt választások után már látszott, hogy a kommunisták kezükbe veszik az ország sorsának irányítását, és ráerőszakolják diktatúrájukat. Ekkor v. Kosztolányi József elérkezettnek látta az időt, hogy az ifjúságot szervezni kezdje a kommunizmus ellen. A kommunisták államosították az egyházi iskolákat, majd betiltottak minden nem kommunista ifjúsági mozgalmat (pl. Kalot, Kalász, cserkészmozgalom stb.), így a hivatalos ateista, materialista, hazafiatlan nevelés ellensúlyozására nem maradt más lehetőség, mint a titkos, illegális szervezkedések. A cél a hazaszeretet, a magyarságtudat és a keresztény szellem megőrzése és egy keresztényszociális alapra felépített új társadalom kialakítása volt. Ekkor vette fel a szervezet a Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom nevet. Azt terveztük, hogy egy rendszer-

változás esetén hazafias és szociális értelmű emberekből pártot alapítunk, és így részt vehetünk a politikai életben.

A szervezkedésen belül sejteket alakítottunk, arra törekedve, hogy a különböző sejtek tagjai ne ismerjék a többi sejt tagjait, hogy lebukás esetén mérsékeljük a letartóztatottak számát. 1948-ban volt cserkészlányokból egy női csoportot is szerveztünk Gács Edit vezetésével. Az óvatos szervezés ellenére létszámunk szépen gyarapodott, és 1952-re már meghaladta a 150-es létszámot. Tagjaink között meg lehetett találni 14-15 éves fiataloktól a felnőttekig minden korosztályt. Ideológiai tanácsadónak két régi ciszterci tanárunkat, Barta Lénárdot és Pap Kelemtet kértük fel.

A fő súly természetesen Baján volt, de Budapesten, Pécsen, Szegeden, Sopronban, Ózdon, Miskolcon is voltak tagjaink. Baján egy speciális csoport, a Halállégió bátyám irányítása mellett bizonyos katonai kiképzésben is részesült.

A szervezkedés újságját, amelyet *Küzdelem* címen én szerkesztettem, 4-5 példányban gépeltük le, és kézzel-kézre adtuk, hogy minél kevesebb esélye legyen annak, hogy avatatlan kezekbe kerüljön. Egyetlen példány maradt fenn ebből az újságból, amit az ÁVH a házkutatások során valakinél megtalált. Ez Magyarország egyik legrégebbi szamizdat újságja volt. Vádiratom egyik pontját bizonyította.

Az ÁVH jól kiépített figyelő és besúgó rendszere mellett nehéz volt bármilyen titkos, illegális munkát végezni, mert kopói előbb-utóbb mindennek a nyomára jöttek. Így történt ez a bajai ellenálló csoportokkal is. 1952 november elején letartóztatták v. Koppándi Józsefet, v. Grammling Lászlót és még több társunkat. Állítólag a Pandúr-szigeten számos elásva rejtegetett fegyvert találtak.

Mikor 1952 novemberében utoljára mentem haza Bajára, bátyám tudomásomra hozta, hogy kapcsolatban volt a Koppándi-csoporttal, így tartott a letartóztatásról. November 20-án édesapámat, v. Kosztolányi Károlyt tartóztatták le, először a Koppándi ügy kapcsán. Mikor ezt megtudtam, azonnal elküldtem Varga Pált Bajára, hogy hozzon híreket. Katz Jánost pedig Szegedre küldtem, hogy az ottani csoportot értesítse. A budapesti tagokat én riasztottam.

Bátyámat november 22-én Háringás Ferencel és Jung Tiborral együtt letartóztatták.

ták. Háringásnál némi robbanóanyagot találtak, amit egy tizedes, Száraz György, a később jó nevű író „szerzett” a hadseregtől, s ami Háringásnál volt elrejtve. Jung Tibornál is voltak fegyverek, többek között egy géppisztoly. Az ÁVH valószínűleg már erről is tudott, ezért tartóztatta le a legelső között Háringást és Jungot.

Ezután már én is biztos voltam sorsomban, csak a letartóztatásom napját nem tudhattam. Kihasnálva az időt, igyekeztem minél több tagunkat értesíteni Budapesten, Ózdon, Miskolcon és Sopronban. Idegörlő, borzalmas napok következtek ezután. Megfigyeltem, hogy esténként, mikor hazamentem, valaki a szemben lévő járdán sétált, majd hazatérésem után nemsokára elment. Ez az ember figyelt engem. Híreket kaptam több társunk, főleg katonák letartóztatásáról is. Azután december végén egy éjjel engem is letartóztatott az ÁVH.

A letartóztatások közel egy évig folytatódtak. 36 tagunkat vették őrizetbe, köztük négy leányt. A kihallgatások a hírhedt kecskeméti ÁVH börtönben folytak le, ahol embertelen körülmények között élünk, és az ÁVH nem válogatott eszközeiben, hogy testi és lelki kínzások árán kicsikarja az általa kívánt vallomásokat.

A tárgyalási komédia a Markó utcai ügyészségi fogházban a hírhedt vérbíró, dr. Jónás Béla elnökle és dr. Avar Jenő ügyész közreműködése mellett zajlott le. A vádiratokat és az ítéleteket az ÁVH már előre összeállította, a bíróság csak arra szolgált, hogy valami jogi formát biztosítson az ítéleteknek. A tárgyalás természetesen zárt, szigorúan titkos volt, csak a kihallgató ÁVH tisztek jelenlétében, akik az egész komédiát rendezték. Formaság kedvéért 14 elítéltnak 3 hivatalból kirendelt, az ÁVH által választott „ügyvédje” is volt, akik persze a per anyagát nem ismerték, a védettjeiket sohasem látták, s inkább vádolták, mint védtek őket. Így született meg 3 óra leforgása alatt az egy halálos, két életfogytos és 140 év börtönbüntetésről szóló ítélet. Bátyám ügyvédje enyhítésért, az én életfogytos ítéletem ellen az ügyész súlyosbításért fellebbezett. A másodfokú tárgyalás dátumáról és ítéleteiről sohasem értesítettek. Ez a tény mindent elmond az eljárás törvénytelenységéről.

A többi csoportban is hasonló volt a helyzet. A katonai bíróság, amely az akkor katonai szolgálatot teljesítő bajtársaink felett ítélt, még kegyetlenebb volt, elsőfokon négy tagunkat ítélte halálra.

A halálos ítéletek közül kettőt hajtottak végre, v. Kosztolnyi Józsefet 1953. október 24-én, v. Harcos Lászlót pedig 1954. január 14-én végezték ki a Gyűjtőben.

Hosszú rabévek következtek különféle börtönökben. A bajaiak mindenütt derekasan megállták a helyüket, összetartásuk példaszzerű volt, ami mindenkinek elismerését kivívta. Azután egy napon fordult a kocka, és 1956 októberében a forradalom kiszabadított bennünket. Sajnos, a szép álmom nem sokáig tartott, a forradalom leverése után legtöbbször menekülnie kellett. Szétszóródtunk szerette a világban, de az összetartozásunk ezután sem szűnt meg. Személyes találkozások, levelezés, a *Küzdelem* időnként megjelenő számai voltak az összekötő kapcsok.

1991 augusztusában felemelő ünnepséggel emlékeztünk Baján a 301-es parcellában mozgalmunk alapításának 50. évfordulójáról. Magyarországról, Európából és Ausztráliából jöttünk össze erre az alkalomra. 2001-ben a 60. évfordulót a gimnáziumban emléktábla-avatással ünnepeltük meg. Most, 2011-ben pedig, ha megfogyott létszámmal is, még mindig itt vagyunk, hogy emlékezzünk múltunkra és azon bajtársainkra, akik életüket adták egy szebb magyar jövőért.

Dr. Kosztolányi Károly

Az ország püspöke (Száz éve született Belon Gellért)

A Vatikán által évente kiadott *Annuario Pontificio*-ban 1971-ig csak két magyar püspök szerepelt „impedito” (akadályozott) megjelöléssel. Mindszenty József és Belon Gellért. 1971-től már csak egy, a szeptember 24-én száz éve született főpap, akit XXIII. János pápa – nem törődve a kommunista Magyarország törvényével, mely szerint neki előre egyeztetni kellene a kommunista állammal egy püspök kinevezéséről – 1959-ben címzetes püspökké és pécsi apostoli kormányzóvá nevezte ki Belont. Kádár kormánya nem engedélyezte, hogy a püspök átvegye székét.

Ez időben Belon Gellért baja-belvárosi plébános volt, ekkor találkoztam vele először nagybátyám, Jávor Ferenc 1960 nyarán tartott ezüstmiséjén. (Utoljára 1985-ben az ő aranymiséjén). Bajára 46 évesen került, már teljesen felkészülve, minden tudás birtokában. Mindszenty akkor az amerikai követségen élt menedékjoggal, hazai egyházunkat egyre jobban gúzsba kötötte az Állami Egyházügyi Hivatalon keresztül kormányzó kommunista párt, bé-

kepek ötödik hadoszlopként zilálták szét az egyházat, olyan sziklakemény ember kellett (volna) püspöknek, mint ami-

lyen Belon Gellért volt. Püspöki kinevezése után havonta idézték be a rendőrségre, zaklatták, majd áthelyeztették Miskére, egy Kalocsa környéki kis faluba.

Mitől volt Belon „az ország püspöke”, ahogy ez idő tájt nevezték? Ő volt az egyetlen, aki a fogoly primás helyébe lépett, nem egyházkormányzatilag, hiszen azt nem engedték, de szellemileg, lelkiileg, pasztorálisan. Fáradhatatlanul írt és beszélt. Lelkigyakorlatok sokaságával vitte az Örömhírt, s mert mindenki tudta róla, hogy „impedito”, ez a bélyeg egyúttal hitelesítette őt, még azok előtt is, akik sosem olvasták, sosem hallották.

Belon Gellért igazi *zsinati ember* volt, letiltása után minden tette, minden írása, minden szava a zsinati egyház nyitottságát képviselte. Ma is példaszzerű, ahogy a civilekkel együttműködött, feladatot és teret adva nekik az egyházban. Igaz *bibliás ember* volt, akinek mindig ott nyílt ki a Szentírása, ahol kellett, aki állítólag fejből tudta az egész Újszövetséget, aki egyházi lapokban és könyveiben magyarázta

és a ma embere számára értelmezte az írásokat, olyan sosem hallott kérdésekkel foglalkozva, milyenek voltak Jézus működésének megkezdése előtti ún. názáreti évei, milyen volt Jézus kapcsolata a nőkel, mit tehet az egyház „holt terhei” viselésével, mindannyi korábban érintetlen téma. Igazi *művelt ember* volt, akinek hatalmas tudása – írásai és beszédei mutatják – oly imponáló és nyilvánvaló volt, hogy joggal félt tőle a kommunista, egyházüldöző államhatalom. Írásaiban Goethétől Pascalig, Bernard Shaw-tól Martin du Gard-ig idéz. Stílusa tömör, élvezetes, színes, 1980-tól rendszeresen publikál az Új Ember-ben is.

Belon Gellért ugyanakkor a *szerelem embere* is volt, kitartó szeretettel vezette vissza egyházába Kodolányi Jánost, volt lelki atyja Dienes Valériának, akiknek temetési szertartását is elvégezte. Érdemes elolvasni Illyés Gyula temetésén mondott halotti beszédét, akivel korábban nem volt kapcsolata, de maga a költő kérte, adja meg ő a végtisztességet és az egyház áldását. Belon nem ítéli meg az egyházától évtizedek óta eltávolodott költőt, hanem ő kér tőle bocsánatot egyháza nevében: „Első szavunk a megkövetés és bocsánatkérés. Keresztelésed szent pillanatától, amely örökre eljegyzett Téged az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel, messze sodort a keresés útja, és bejártad a kutató szellem szinte minden ösvényét. És ebben a keresésben nem tudtunk úgy tanúságot tenni Istenünkről, hogy áldott valóságát egyértelműen, fenntartás és kételkedés nélkül elfogadd.” Ott voltam azon az 1983. áprilisi temetésén, az egyházi szertartást egy órával korábban tartották a hirdettnél, hogy Belon beszéde ne zavarja a hivatalos temetést.

És Belon Gellért *adakozó ember* volt, a szó materiális, szellemi és lelki értelmében is. Nélküle Prokop Péter is később válhatott volna ismert festőművésszé, s még annyian, akik tőle anyagi segítséget is kaptak, ki mosógépre, ki másra. S persze nekem *bajai ember* is volt, aki szülővárosomban öt évig volt nagyhatású szónok és plébános, akinek idejében a plébániát a papok egymás között csak „Gellért szálló”-nak nevezték, hisz mindenkit vendégül látott, ahogy azt még a benedek-i regula előírta. A plébánia ajtaján belülről ez a szöveg volt kifüggesztve: „Ezt az ajtót reggel 6-tól este 9-ig ne zárja be senki.” És majd egész élete során *beteg ember* is volt, a fiatalkori tüdővésziből ugyan meggyógyult, de 1975-ben Szegeden már rák miatt levették a fél tüdejét. Sosem pa-

naszkodott, és bár legmegfelelőbb pozíciója a fekvés lett volna, fáradhatatlanul járta az országot és beszélt, szónokolt, vitte az igét. Nem véletlen püspöki jelmondata sem: *Vulnere sanus – sebtől gyógyult*. S a magyarázat: „... az ember nem mondható egészsnek, egészségesnek, ha nincs sebe. És az teszi egészségesé, ha sebet kap... igazából csak azok tudnak járni, akiknek sebes a lábuk. Milyen óvatosan és meggondoltan lépünk egyet, ha fáj a lábunk... Ha sebes lábakkal közelítünk meg embertársainkat, és nem törnénk rájuk az egészségesek lendületével és kíméletlenségével, milyen más lenne a kapcsolatunk”.

S Belon Gellért *humorral teli ember* is volt, róla szóló anekdoták tucatjai mutatják önirónikus és szarkasztikus humorát. „Én nem úgy csináltam volna a megváltást... hanem mint az ördög. Először is nem Betlehemben születtem volna, aztán a keresztről leszálltam volna, hogy megmutassam, hogy mit tudok. Feltámadásom után meg Pilátushoz szaladtam volna, hogy na, mit szólsz hozzá?” Szerette az életet, a jó ételeket, a sóskalevest, a húsleveset cérnametélttel. „Egyszer a jóízűen fogyasztott ebédhez huncut-vidám arccal azt a megjegyzést fűzte: és még azt hiszik

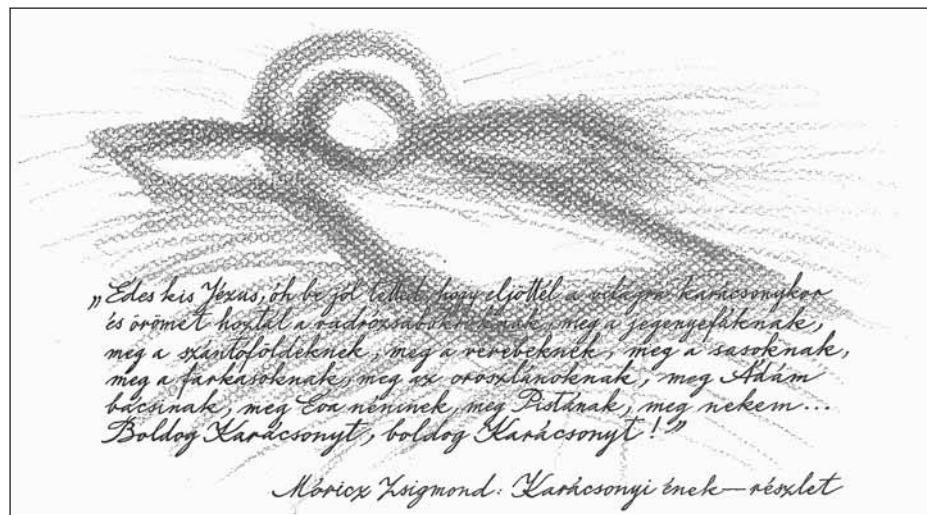
kint, Nyugaton, hogy vértanúk vagyunk”. Cukorbaja miatt nem ehetett szőlőt, ha néha mégis megtette, ezzel a megjegyzéssel: „Ha vétkezik az ember, legalább azzal vétkezzék, amit szeret”.

A Vatikán hírhedt „keleti politikája” őt is feláldozta, 1964-ben létrejött az első megegyezés a magyar kormányval, Belon Casarolinak felajánlotta lemondását, ne legyen személye akadály, de a Vatikán vele, az impeditóval tartotta sakkban Kádárt, noha püspöki kinevezése érvényesítését nem sürgette. Csak 1982-ben, 23 évvel kinevezése után lett pécsi segédpüspök. Alázattal fogadta a korábbi apostoli kormányzóinál lényegesen kisebb titlust. Jánoshalmán maradt, szeretett hívei között még öt esztendeig. 76 évesen, 1987 májusában kapta meg égi kinevezését a 20. század második felének legnagyobb magyar főpapja. Beszédeit már nem hallhatjuk, műveit nem olvassuk, lám százéves születési évnapja is úgy múlt el, hogy sehol sem olvastam róla. Pedig jól jönne nekünk ezerévente egy Szent Gellért.

Jávor Béla

A cikk az Új Ember katolikus hetilap 2011. november 6-iki számában jelent meg.

A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége 2011. szeptember 24-én Baján tartott országos zarándoklatán Osztie Zoltán elnök idézte fel megemlékező beszédében – napra pontosan születésének 100. évfordulóján – Belon Gellért gazdag életművét, s utána a résztvevők koszorút helyeztek el az egykori baja-belvárosi plébános emléktáblájánál.

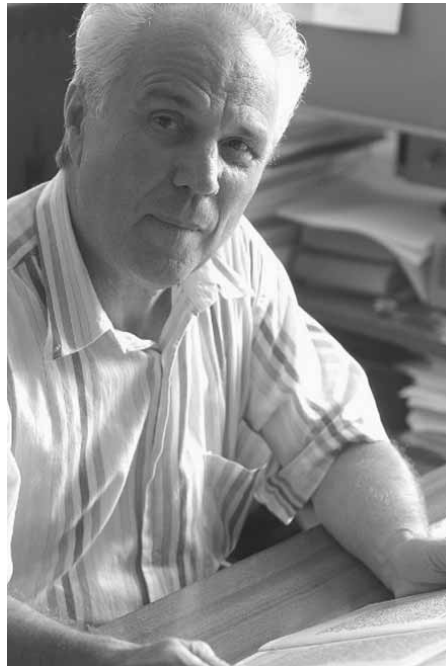

Tisztelgés a mester előtt

„Első a forrás, második a szépség!” – hallottuk számtalanszor vagy két évtizeddel ezelőtt a könyvészeti, levéltári és forrástani ismeretek (köznapi nevén könyvészet) tantárgy óráin kijelölt oktatóunktól, aki hallatlan energiával és impulzivitással plántálta hallgatóiba a régi források tiszteletét, de a velük való foglalkozás nehézségeit is. Miután a tárgy – joggal – a kötelező kurzusok közé tartozik a történészhallgatók számára, így oktatója szinte mindenkit a tanítványának tekinthet, aki az elmúlt évtizedekben a szegedi egyetemen történelem szakon végzett. Sokat közülük pedig már ezen az első kurzuson beoltott a középkortörténet szeretetével, és biztosan nem véletlen az, hogy a Szegedi Tudományegyetemen működő magyar medievisztikai kutatócsoport stabil utánpótlással rendelkezik.

A beavottak azonban azt is tudják – főként, mert az illetékes ebből soha nem is csinált titkot – , hogy a mára történészek generációit kinevelő tudós, Makk Ferenc professzor pályája Bajáról indult, és mindmáig büszkén emlékszik vissza azokra a bajai általános iskolai és gimnáziumi tanáraira, akiktől a tudományos munkához első indíttatásait kapta. És bár életpályája a neves középkortörténészt 1959 óta Szegedhez köti, bajai gyökereit a mai napig sem tagadta meg. Hiszen lehet-e az pusztán véletlennek tulajdonítható, hogy a címer-tan alapjairól szóló órán az egyik példát épp Baja város címere jelentette, vagy hogy a kutatói pálya egyik súlypontja a magyar-bizánci kapcsolatok és III. Béla (az alma matert jelentő iskola névadója) volt? Makk Ferenc történelem-latin-ógörög szakon szerzett diplomát, és miután végigjárta az egyetemi ranglétra minden lépcsőfokát, 1992-ben nevezték ki tanszékvezető egyetemi tanárrá. Oktatói pályája különböző időszakokban tanított latint, ógörögöt, később tudományos érdeklődése egyre inkább a magyar középkortörténet és a történelmi segédtudományok felé fordult. Ő alapította meg az egyetemen a Történelmi Segédtudományi Tanszéket, amelyet aztán 21 éven át vezetett is. Annak megalapításától kezdve tagja, majd pályatársa és barátja, Kristó Gyula sajnálatosan korai halála után vezetője volt az egyetem és az akadémia által létrehozott Magyar Medievisztikai Kutatócsoportnak is. Eddig több mint harminc önálló könyve és mintegy 300 tanulmánya jelent meg itthon és külföldön. Számtalan közéleti, tudományos szervező tevékenységét

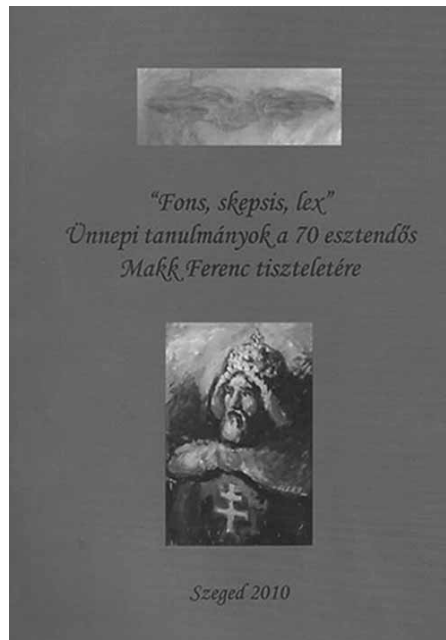
ezúttal nem is említjük, hiszen ezek önmagukban is terjedelmes írások tárgyai lennének. 2010 folyamán Makk professzor az egyetem szenátusától professor emeritus címet kapott, amellyel lehetővé teszik számára, hogy a nyugdíjkorhatáron túl is oktathassa a jövő nemzedékeit.

Makk Ferenc tavaly decemberben ünnepelte 70. születésnapját, és ebből az alkalmából a Szegedi Középkorász Műhely tanulmánykötet kiadásával is ünnepli neves professzorát. Különleges dolog, hogy már 10 évvel korábban is megjelent egy, az akkor 60 éves szerzőt ünneplő kötet *Magyaroknak eleiről* címmel, de a mostani kiad-

vány ehhez képest is számos újdonságot és érdekességet rejt a középkor története iránt érdeklődők számára.

A kötet (szerkesztői: Almási Tibor, Révész Éva és Szabados György) igyekszik a címében is idézett történelmi alapelveknek, a forrás, a szépség és a törvény hármasságának megfelelni, hiszen tartalmaz értékes forrásközléseket, régi álláspontokat újragondoló eszmefuttatásokat és tudományosan polemizáló írásokat is. Amint azt a szerkesztő, Almási Tibor az előszóban hangsúlyozza, a történész nem elégedhet meg a „mi történt?” és a „hogyan történt?” kérdésekre vonatkozó válaszadással, hanem a források kritikus olvasása révén el kell jutnia a „miért?” megválaszolásához is. A tanulmánykötetben közölt írások igyekeznek mindezeket a szempontokat érvényesíteni.

A szerzők többségében a szegedi egyetemhez és a szegedi tudományok élethez kötődnek, nagy részük Makk Ferenc tanítványa és munkatársa is volt egyben. (Márpedig az ünnepelt mindvégig tanárnak tartotta magát, és egy tanár számára a legnagyobb örömet tanítványai eredményei jelentik.) Rajtuk kívül a magyar középkortörténet néhány másutt működő kiválósága (pl. Bertényi Iván, Zsoldos Attila) is publikált a szerény kiállítású, de elegáns könyvben. A vaskos kötet egy, az ünnepelt tudományos pályáját méltató előszóval kezdődik, ezt követően olvasható az összesen 43 tanulmány, végül pedig a szerkesztők áttekintést adnak Makk Ferenc szakirodalmi munkásságáról. Az egyes tanulmányok érdekessége még az is, hogy a szerzők jó része röviden azt is közli, hogy a tárgyalt problémakör miképp kapcsolódik Makk professzor munkájához; van, ahol az alapötlet származik tőle, máskor az inspiráció, megint másutt a téma kapcsolódik hozzá. Ez is jelzi, hogy a kiválasztást gondos válogatás előzte meg. A közölt tanulmányok témájukban főképp a magyar őstörténethez, az Árpád-korhoz és – kisebb részben – a magyar középkor későbbi évszázadaival kapcsolódnak, vagyis szorosan kötődnek az ünnepelt fő érdeklődési területeihez. Viszont abban is meglehetősen sokrétűek, hogy a történettudomány különböző ágaihoz vagy rokon tudományaihoz kapcsolódnak, hiszen találunk a kötetben diplomatikai (oklevéltani), szfragsztikai (pecsétani), egyháztörténelmi, diplomáciatörténelmi, történelmi földrajzi, de régészeti tárgyú írásokat is.

A bajai és Baja környéki olvasó számára értékes adatokat tartalmaz Piti Ferenc írása, aki Bodrog megye hatóságának I. Lajos kori okleveleiből közöl összesen 26-ot, amelyek főleg a környék peres ügyeiről és azok elintézéséről számolnak be. A vitás ügyek főképp főúri hatalmaszkodások, jogtalan területhasználatok, birtokfoglalások, amelyeket a hatóság kivizsgálni kényszerült. Az oklevelek számos mára teljesen elfeledett környékbeli településnevet is megőriztek, illetve megismerésükkel bővíthető lett a megye ismert szolgabíráinak, illetve alispánjainak névsora. Az így megismert történetek, peres ügyek gyakori visszatérő szereplői a Töttös (az oklevelekben többnyire „Teutus” formában) család tagjai, akik az esetek kárvallottjaiként és vádlottjaiként is megjelennek az iratokban. Miután környékünk 14. századi életéről meglehetősen keveset tudunk, ezek a forrásközlések is érdekes adalékok a hiány pótlásához.

Ha egy másik írás témájának nem is, szerzőjének annál több köze van városunkhoz; Szegfű László ugyanis Makk Ferenchez hasonlóan Bajáról indulva vált a középkortörténet jeles kutatójává. Itt *Néhány X-XI. századi hatalmi jelvényről* címmel a korai magyar történelemből ismert vagy használt hatalmi jelvény (zászló, lándzsa és az apostoli kereszt) eredetét és szimbolikáját mutatja be. A tanulmányból az is kiderül, hogy a nép hunoktól való származtatása korántsem csak magyar sajátosság, megfigyelhető ez egy bolgár nemzetségnél is, a székelység közismert hagyományáról nem is beszélve. Szegfű szerint a törzsszövetségi hadjáratokon nyilván a fejedelmi hadijelvényeket hordozták (így a turulmadarast is), de egyáltalán nem kizárt, hogy a nemzetségek saját zászlókkal is rendelkeztek. Ugyanakkor a zászlók nemcsak hatalmi jelvényként, hanem jelzőzászlóként is funkcionálhattak, amelyek csatákban a csapatok pillanatnyi helyzetét jelezték, és ezek segítségével lehetett irányítani őket. A lándzsa főképp azért válhatott történeti vita tárgyává, mert Szent István koronája mellé III. Ottó császártól lándzsát is kapott, amelyet a kutatók egy része a feudális függés jeleként értelmez. Szegfű számos forrást összehasonlítva elveti ezt az álláspontot, és azt állítja, hogy adományozása egyfajta kísérlet lehetett annak kinyilvánítására, hogy a keresztény uralkodók a pápától elnyert egyházi küldetésük mellett a világi hatalmat az egyház védelmezőjétől, azaz a német-római császártól nyerjék el. Szegfű tagadja azt a

nézetet is, hogy az István részére küldött „apostoli kereszt” az Árpádok címerében később gyakran szereplő, majd az államcímberbe is átemelt kettőskereszt lett volna. Ez a szimbólum azonban III. Béla korából ismert először, ráadásul aligha valószínű, hogy a római egyház támogatta volna Bizánc akár csak szimbólumokban történő térnyerését is.

Nagyon érdekes és ugyanakkor a laikus számára csaknem ismeretlen területre irányítja a figyelmet Kiss Andrea írása, aki az 1340-es évek árvizeiről, vízállás-problémáiról és környezetükről ír tanulmányában. Árvizekről a kortárs krónikák nemigen emlékeznek meg, pedig nyilvánvalóan óriási károkat és nehézségeket okozhattak a középkori emberek számára is. Mégis szinte csak oklevelekből értesülhetünk róluk, főképp olyankor, ha valamilyen jogi eljárás (birtokbecslés, határjárás, beiktatás) lefolytatását az árvíz késleltette vagy lehetetlenné tette. Az okleveles anyag alapján úgy tűnik, hogy különösen az 1342. és 1343. év számított súlyosan árvizes éveknek, hiszen ekkor előbbi évben télen (a Hejő és Szinva folyókon), tavasszal (a Tiszán, a Duna Bodrog megyei szakaszán és a Zsitván) és ősszel (a Dráván és Tisza középső szakaszán) is volt árvíz az országban. 1343-ban pedig mindegyik évszaktól ismert árvízi dokumentáció, és az összesen hat ismert eset mindegyike a Tisza vízgyűjtő területéhez kapcsolódott. Nyilvánvaló, hogy a gyakori árvizek más környezeti tényezőkkel (csapadéktöbblet, belvíz) együtt a hétköznapi életre is komoly hatással lehettek, amiről viszont forrásanyag hiányában egyelőre keveset tudhatunk. Az azonban bizonyos, hogy természeti jelenségek, katasztrófák és történelmi események, folyamatok összefüggésének vizsgálatában még nagy feladatok várnak a történettudományra.

A kötetet társszerkesztőként is jegyző Szabados György egy erősen polemizáló tanulmánnyal jelentkezett. Ebben a régész Fodor Istvánnal száll vitába, és cáfolja annak állítását, hogy a régészet érdemben beszélhet a néptörténetbe is, és a tiszta forráskutatás jegyében védelmébe veszi a Fodor által támadott László Gyula és Hóman Bálint munkásságát. Különösen akkor válik élessé a vita, amikor Fodor Hóman a hun-magyar származástudatra vonatkozó álláspontját politikai motivációkkal is magyarázza, és – Szabados szerint legalábbis – a két háború közti korszak neves történész-kultúrpolitikusának szakmai tisztességét is kétségbe vonja. A régészet

történetformáló szerepéről pedig azt mondja, hogy az archeológia forrásbázisa olyan ütemben nő, amilyenről az írott forrásokat kutató történészek nem is álmodhatnak, ám a mennyiségi bővüléshez minőségi javulásnak is társulnia illenék.

Tóth Sándor László írása (*X. századi magyar fejedelmek és törzsfők*) pedig arra mutat rá, mennyire kevés biztos konkrétumot is tudunk a honfoglalás utáni évszázadról. A szerző a forrásokban szereplő törzsszövetségi vezetők (nagyfejedelmek) és törzsfők vezérneveit vizsgálja, csak hogy a forrásokban számos ellentmondásra bukkanhatunk. Így aztán azon túl, hogy tudjuk, hogy a magyarság élén hét „vezér” állt, szinte semmi sem bizonyos. Már Anonymus és a 14. századi krónikakompozíció (*Képes krónika*) vezérnévsora sem egyezik meg, a kortárs külföldi forrásokban pedig további, eltérő nevek jelennek meg. Számos kutató számára rejtély Árpád fiának, Liuntikának (Levente?) a személye, akiről Bíborbanszületett Konstantin tudósít ugyan, de amikor a fejedelem fiait elsorolja, nem szerepelteti köztük. Tóth szerint ő azonos Árpád harmadik fiaként említett Jutocsával (Jutas), aki talán a nagyfejedelemségben is követhette apját. (A Liuntika névalak torzulás eredménye lehet.) Csak egyetlen forrásból ismert Falcisi (Fali, Fajsz) nagyfejedelem neve, ám róla azon túl, hogy 950 körül uralkodott, semmi biztosat sem tudunk. A magyarokról szóló mór krónikások is megőriztek számos nevet, de ezek jó részét nem lehet azonosítani. És továbbra sem tisztázott, kiket is jelölnek (és léteztek-e egyáltalán) a forrásokban Beliudnak, Keánnak és Kulánnak nevezett személyek.

Természetesen idézhetnénk még a kötet számos tanulmányát, hiszen valamilyen tekintetben mindegyikük érdekes problémákat vet fel a középkor történetéből. Valamennyi tanulmány gazdagon adatolt, bőséges jegyzetanyaggal és bibliográfiával van ellátva, és ezzel talán valóban megfelel a kötet címében is idézett alapelvnek: forrásokat idéznek, elemeznek, de ugyanakkor kételkednek is bennük, hogy aztán az eseményeket magyarázni tudják. Az itt közölt tanulmányok persze elsősorban a középkor iránt mélyebb elkötelezettséget érzők számára lesznek értékesek, hiszen a laikus olvasónak az itt tárgyalt (és olykor hevesen vitatott) problémák részletkérdéseknek tűnhetnek. Ám – és ezt is sokat hallottuk valaha Makk professzortól – az ördög gyakran a részletekben lakozik, és a mozaikok összerakása idővel jelentősen változtathat a korszakról kialakult képen.

A kötet méltó módon köszönti a szegedi egyetem professor emeritusát, akinek fiatalos lendületét, kifogyhatatlan energiáit látva az ember el sem akarja hinni, hogy már a 70. évében jár. A köszöntők hosszú sorába – kicsit megkésve – szerkesztősé-

günk is csatlakozik, és azt kívánja, hogy újabb tíz év elteltével még nagyobb kötet megjelenéséről is beszámolhasson, amelyben már azóta felnevelt tanítványok írásait is olvashatná. („Fons, skepsis, lex”. *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk*

Ferenc tiszteletére. Szerkesztette: Almási Tibor, Révész Éva, Szabados György. SZTE Történeti Segédtudományok Tanszék – Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2010.)

Dr. Mayer János

Emberek közöttünk

A Duna Fotóklub kiállításáról

Emberek közöttünk. A cím kissé talányos, mert nem jelöli ki hivatkozásának kezdőpontját, origóját. Utalhat az egyesület tagjaira, akik itt élnek közöttünk: Baján, Bácskában, Magyarországon, sőt még messzebb is, mert a klubnak van tagja külhonban is, és eredményesen gondoznak és ápolnak jelentős nemzetközi kapcsolatokat.

Ha azonban körbenézünk a kiállított képeken, emberek fotóit látjuk, legtöbbször portré megfogalmazásában és a legkülönbözőbb szituációkban. Mi az, amit észrevehetünk? Egy kislány talán első próbálkozó kacér pillantását, vagy egy ifjú hölgy határozott tekintetét, hogy: ugye tetszem? De megkereshetjük az öröm rezdüléseit a család bővülése kapcsán, vagy csak egyszerűen azon örvendezve, hogy vagyunk, létezők, és találkozunk emberekkel, akiknek megsúghatjuk titkainkat. Jó ez az együttlét, akár a felhők felett, akár elheveredve a pázsit fűvén egy nap-sütötte szombat délután. Ritka kép, amikor múltunkat vállalva tudunk szembenézni magunkkal.

A kép nem mindig ilyen idilli. Lehet benne csalódottság a meg nem értés miatt, a vágyakozás, hogy valaki jöjjön már értünk, fogja meg kezünket és vezessen ki a tömegeből, hogy végre te és én lehessünk. De szembe kell néznünk az emberi érzések

Gorotyák Daniella: Mosoly

legmélyebbikével, a gyással is, mely arcunkat sötétbe fojtja.

Arcainkhoz az is hozzátartozik, hogy néha elrejtőzünk. Álarcot húzunk, fegyver mögé bújunk, ami lehet egy jó poén, de ott a bizonytalanság: jól tesszük-e? Szabad-e küzdenünk? Jó helyen vagyunk?

Ez minden fotográfus alapvető kérdése. Ott vagyok-e, ahonnan jól rögzíthetem a látványt, amivel találkoztam? Lehet ezt a helyet megkeresni, de van, amikor az ölnkbe pottyán az „éppen ott voltam” élménye.

Izgalmas kérdés, hogy a fényképezőgép mögé elbújó mennyiben részese a készülő kompozíciónak. Lehet leskelődni, pillanatokot lopni, de a kiállítás több képe is interakció eredménye. Amikor az emberek között élő fotós belép azok mikrokozmoszába, társas kapcsolataiba, akikkel találkozhatunk nap mint nap, ha képesek vagyunk rácsodálkozni az egyidejűség ezen érintéseinek csodáiba. Többszörös tükröződés érhető tetten, követhető nyomon egy olyan kölcsönös élményt nyújtó kapcsolat szálain keresztül, melyben megmutathatom magam. Úgy is, mint fotós, és úgy is, mint fotóalany, a fényképezőgép mindkét oldalán. A kettő nem zárja ki egymást, egyszerre tárjuk fel magunkat és embertársunkat: a kint belülről kerül, miközben a bent egy képbe égetve kívül jelenik meg, például egy kiállítás falain.

Emberek közöttünk: ezt most érthetjük úgy is, hogy a képeken található személyekkel akár mi is találkozhatunk, de egyszerű transzformációval gondolhatunk sa-

ját magunkra, ahogy az itt keretbe szorított, az időből kiszakított, az örökkévalóságot hordozó alkotások gondolhatnak ránk, miközben kavargatjuk kávénkat vagy kortyolgatjuk sörünket. Ezek az emberek közöttünk: mi vagyunk.

Dr. Sramó András

A kiállítás december 4-ig tekinthető meg a Bácskai Kulturpalotában.

Dr. Sramó András:
Egy kis pálinkát (kérdőjel)

Fischbäckné Horváth Ildikó:
Második unoka

Előfizetési díjak a 2012. évre

Novemberi előfizetési felhívásunkban véletlenül 2011. szerepelt 2012. helyett, de mivel az előfizetési díjtételeket helyesen adtuk meg, ez feltehetően nem okozott problémát. Úgy gondoljuk azonban, nem árt megismételni őket:

Helyben (házhoz szállítva)	3000 Ft
Vidékre (postaköltséggel)	5300 Ft
Külföldre (postaköltséggel)	9300 Ft

Őszi reggel

Második Béla

Szecesszió

Ligeti László Képeim

című fotókiállítását
novemberben láthattuk
a Sugovica ÁMK-ban.

Ízelítő a szép kollekczióból

Promenáda

Szunyóka

Dilemma

Sokcsevi Dénés

Horvátország a 7. századtól napjainkig.

Bp., 2011. Mundus Novus Kiadó

Sokcsevi Dénés a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészkar Szelvissztika Intézete igazgatója, bajai születésű történész, a magyar-horvát kapcsolatok kutatója. E műve a horvát történelem első, önálló kötetben közreadott tudományos igényű magyar nyelvű áttekintése. A könyvet Budapesten 2011. május 27-én az MTA Budavári Dísztermében mutatta be Molnár Antal történész (jelenleg a Római Magyar Akadémia igazgatója). A megjelenteket köszöntötte Navracsics Tibor miniszterelnök-helyettes és Glatz Ferenc akadémikus, az MTA volt elnöke. Július 5-én a zágrábi Horvát Történettudományi Intézetben tartott bemutatón ugyancsak Molnár Antal ismertette a könyvet, amelyet a Bajai Honpolgár e beszéd szerkesztett változatával mutat be olvasóinak.

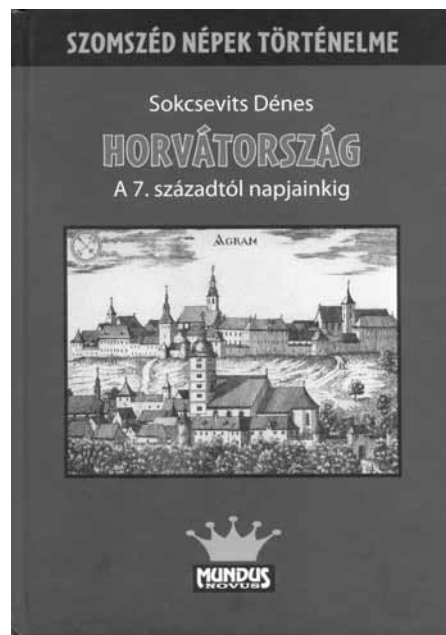
Tisztelt Nagykövet Úr, Igazgató Asszony, Kedves Szerző, Kedves Kollégák!

Sokcsevi Dénés 846 oldalon írta meg magyar nyelven, a magyar történész szakma és a művelt nagyközönség számára Horvátország 1300 éves történetét.

Amikor a szerző másfél hónappal ezelőtt felhívott és felkért a könyv – akkor még budapesti – bemutatójára, első gondolatom az volt: mit tudok érdemben mondani erről a műről fél óra alatt? Lelki szemeim előtt végigfutott mindaz, amit Dénestől olvastam, az elmúlt évek beszélgetései, többek között éppen erről a könyvről, és nem volt kétségem: olyan tartalmi gazdagság és szemléleti frissesség jellemzi majd a munkáját, amelynek még érzékeltetésére sem elegendő a rendelkezésre álló idő. Amikor a könyvet elolvastam, balsejtelmeimet teljesen igazolva láttam.

Éppen emiatt a továbbiakban csupán két kérdésre keresem a választ. Először is: miért jó a magyaroknak és a horvátoknak, hogy ezt a könyvet Sokcsevi Dénés írta meg? Másodsor pedig: a vállalt feladatát hogyan teljesítette?

Az országtörténet nehéz műfaj. A kultúr-nemzetek általában igyekeznek a számukra fontos országok, nemzetek múltjáról a közönségüket tájékoztatni. Ezzel kapcsolatban persze több lehetőség is adott. Némely országok kiadói, így például Olaszországban, lefordítatják a legjobbnak ítélt műveket, mások viszont, mondjuk a franciák vagy az amerikaiak, saját szempontjaik alapján hazai szakemberekkel íratják meg az egyes népek történelmét. A szerzőt illetően szintén két lehetőség áll rendelkezésre: néha egyetlen szerző írja az egész könyvet, leginkább egy művelt újságíró vagy diplomata, máskor többszerzős vállalkozásokkal találkozunk, amikor minden résztvevő a saját szakterületéről ír. Az első változat előnye az egységes vízió és a koherens szempontrendszer, hátránya az egyenetlen érdeklődés és a felületesség, amelynek következtében ezek a könyvek a tudományosság szempontjaitól

sokszor igen távol állnak. A második megoldásnál minden korszakot a legjobb szakértő ír ugyan, de a legtrikább esetben sikerül a szempontokat egységesíteni, a színvonalat kiegyenlíteni, és még az is nagy dolog, ha az egyes szerzők egymásnak ellentmondó adatait sikerül a szerkesztőnek kigyomlálni.

Hol helyezkedik el Sokcsevi Dénés ebben a szerzői mátrixban? Szerencsénkre igazából kívül áll ezen. Mindenekelőtt kettős identitású értelmiségi: családjában ugyanúgy jelen vannak a horvát és a magyar felmenők is, otthonról hozza mindkét nép kultúráját, mindkettő teljes jogon a sajátja. Másrészt egyedülállóan széleskörű alapképzettséggel rendelkezik. Budapesti középiskola után Újvidéken horvát és szerb nyelvészetet és irodalmat, majd Zágrábban művészettörténetet és régészetet tanult, amelyből diplomát szerzett. Régi koros képzettsége mellett fő kutatási területe a 19–20. századi történelem, kettős identitásából fakadóan a horvát–magyar kapcsolatokkal és az egymásról alkotott képpel foglalkozik, és pontosan 20 éve tanít horvát történelmet és kultúrát különböző hazai és horvátországi

egyetemen. Vagyis mindent összegezve a szerző a lehető legideálisabb választás egy összefoglaló történet számára, akinek alapos tudása van a horvát történelem egészéről, alapképzettsége folytán jól ismeri a régi korszakok történelmét, illetve kutatási szinten kompetens az újkor és a legújabb kor világában. Nem valószínű, hogy akár egy számítógépes program (ha lenne ilyen) képes lenne jobbat összerakni erre a feladatra.

Ha megegyeztünk abban, hogy Dénés volt az ideális választás, következhet a második kérdésre adott felelet: hogyan sikerült megvalósítania ezt a feladatot? A szerző az előszóban kettős célt tűzött ki maga elé: először is a két nép közötti meg nem értés és közömbösség (Hadrovics László szavaival) vasfüggönyének lebontását, másrészt pedig egy, a nagyközönségnek és tudós publikumnak egyaránt újat mondó, befogadható és élvezetes művet kívánt alkotni.

A megvalósítás, ha pusztán csak formai szempontból nézzük, abszolút sikeres. A kötet rendkívül jól tagolt, az egyes korszakokon belül minden probléma önálló, kerek alfejezetben kerül tárgyalásra, amelyek önállóan is olvashatók, miként egy enciklopédia szócikkei. Erre azért is nagy szükség van, hiszen valószínűleg kevesen fogják az egész könyvet egyszerre végigolvasni. Nyelve művészi értekező próza, mentes minden tudományoskodó sallangtól, élvezetes, könnyen olvasható. A kötetet számos kép illusztrálja, a megértést térképek segítik elő, amelyek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. A szöveg minden sorából érződik a tárgyszeretet, az, hogy a szerzőnek talán ez a legfontosabb szerelem az életében. Nagyon fontosnak tartom a jegyzetek arányosságát. Az összefoglaló munkák általában az olvasmányosságra hivatkozva elhagyják a jegyzeteket, így aztán állításaik teljesen ellenőrizhetetlenek. A másik véglet a borzalmasan és értelmetlenül felduzzasztott apparátus, amikor a szerző minden, az internetről lehalászható címet belezsúfol a jegyzetekbe. Holott nem ez a művészet, hanem az, ha az

író a szakirodalom tengerében jól ki tudja válogatni az igazán fontos szerzőket és véleményeket, amelyeket súlyozva mutat be könyvében. Sokcsevits Dénes pontosan ezt teszi: a legfontosabb állítások kontrasztív bemutatása, szembesítése jellemzi az egész könyvet. Végül az egész művön végigvonul a forrásközpontúság: mindig utal az eredeti forrásokra, kiadásaira, sokszor idéz is belőlük (középkori krónikák, kolostori chartariumok, útleírások, városi statútumok, helyi és országos törvénykönyvek – egészen a 20. századi memoáriródalomig, politikai nyilatkozatokig, sajtóig).

A könyv tartalmi erényeit öt nagyobb csoportba rendeztem. Mindenekelőtt ki szeretném emelni: a kötetnek van önálló narratívája. Ez egyáltalán nem lebecsülendő érdem ebben a műfajban. Horvátország különösen is nehéz falat országtörténeti szempontból. A nemzetfejlődés sajátosságai miatt a mai horvát nemzethez tartozók elődeit jelentő etnikumok nagyon különböző államalakulatokban éltek. A nemzeti integráció leginkább az olasz mintát követte: az egyik legfontosabb összekötő kapcsot a katolicizmus jelentette, emellett fennmaradtak a nagyon erős regionális identitások. Így aztán nehéz egységes narratívában elmesélni ezek történetét. A horvátság múltját tárgyaló szerzők különböző megoldásokhoz folyamodtak. Általában egymás mellett mesélik el az egyes régiók történetét, akár külön kötetekben, mint azt a Neven Budak által szerkesztett sorozat kora újkori részénél látjuk. Máskor pedig van egy tengeremléki vagy szárazföldi rendezőelv attól függően, hogy milyen területről származik a szerző, ami azért bizonyos esetekben aránytévesztésekhez vezet. Sokcsevits Dénes az egész kötetben nagyon határozott szempontrendszer követ: ő Horvátország történetét eszmeileg a Magyar Korona szempontjából, területileg pedig Zágrábtól nézve írta meg. Miért fontos ez nekünk, magyaroknak? Azért, mert ez egy számunkra írott horvát történelem, nyilván az olaszoknak vagy a szerbeknek teljesen másképpen kellett volna ugyanezt megírni. Középpontban a magyar–horvát közös múlt áll, de nem pusztán kapcsolattörténetről van szó, hanem egy kapcsolattörténeti szempontú teljes országtörténetről, amelyben bennfoglalják a többi régió is, Isztriától Dalmácián át Boszniáig. A hangsúly azonban mindvégig a Magyar–Horvát Királyság horvát komponensén van. Dalmácia például a 17. század után egy ideig nem fordul elő, majd az összhorvát történelem szempontjából fontos nemzeti megújulásnál lép ismét előtérbe, Isztriával egyetemben. A szerző Szent Lászlótól Trianonig folyamatosan

Magyar–Horvát Királyságról beszél, ez a horvát szempont a magyar történetírás mainstreamjében csak nagyon kevéssé van jelen, holott teljesen jogosult lenne. Gondoljunk csak a Trianon előtti történelmi Magyarország térképére: Horvátország nélkül milyen szokatlan és csálé, hiszen nincs talapzata, ezért fel is bukik... Így a kötetben Dalmácia története nemcsak a Magyar Korona, hanem Horvátország történetének is a része, és a Pozsareváci Béke (1718) sem jelenti az ország teljes felszabadulását a török alól, miként azt a magyar történelemkönyvek tanítják, hiszen a középkori horvát királyság jelentős területei (Bihács és a déli végek) maradtak továbbra is a hódítók birtokában. Ez kétoldalú megközelítés a horvát történetírás számára is fontos szempontot jelenthet, amely 1526 után Habsburg–velencei–oszmán kontextusban értelmezi saját történetét, és a magyar komponensről a kora újkor századaiban minduntalan megfeledekeznek.

Másodsorban a kötetnek van tematikai koncepciója. A mű jó értelemben felfogott államtörténet, és mint ilyen, elsősorban politikatörténet: enélkül ugyanis légtüres térben mozog minden elemzés. Ugyanakkor a szerző igen komoly társadalomtörténeti érzékenységgel vizsgálta a horvátság történetét. Térben és időben folyamatosan mutatja be a horvát társadalom fejlődését a középkori kezdetektől napjainkig, minden korszaknál kitérve a demográfiai viszonyok változására. Nincs a kötetnek külön művelődéstörténeti fejezete, amely az ilyen összefoglalások végén kötelező farokként szokott fityegni, teljesen funkciótlannal, általában a költők, festők vagy színészek listaszzerű előszámlálásával. A szerző a horvát művelődés történetével önálló kötetben kíván foglalkozni, amely nyilván a jelen művel hasonló színvonalon fog elkészülni – remélhetőleg minél előbb! Ugyanakkor jelen esetben a lehető legjobb megoldásként az egész könyvet áthatja a horvát történelem és kultúra együttlátásának igénye, amely kitűnően elősegíti a kultúra és történelem kapcsolatának megértését. Nézzünk erre példákat! Mindenekelőtt ez az a terület, ahol a szerző régész–művészettörténetész alapképzettsége igazán kamatozik. A korai horvát történelemnél számtalan régészeti példát idéz, bemutatja és értelmezi a feliratokat, művészeti motívumok alapján fontos stíluskritikai megfigyeléseket tesz. Több nyelvészeti példával találkozunk a kötetben: így például a horvát nevek előfordulására a 12. századi dalmát városokban vagy a raguzai horvát nyelvhasználat írott emlékeiről. A szerző igazán elemében az irodalmi áthallások felidézésénél van: az egyes történelmi korszakokban sohasem mulasztja el a

kérdés irodalmi vetületére is felhívni az olvasó figyelmét, legyen az akár a dalmáciai reneszánsz irodalom, a horvát bibliafordítások vagy Szakmárdy János ítélmester híres ládaverse. Sok funkcionálisan indokolt példával utal a horvát történelem 19–20. századi irodalmi feldolgozásaira, így például Gubec Máté parasztvezérről vagy az uszkok háborúról. Nem hiszem, hogy bármi mással jobban lehetne érzékeltetni a magyar–horvát kapcsolatok radikális irányváltását 1790-ben, mint Matija Petar Katančić magyarbarát versezeteinek, majd Tituš Brezovački néhány hónappal később írott magyarellenességével.

Nagyon jó műfaji megoldásnak tartom, amikor a szerző számos esettanulmánnyal lép ki a kötet fő diskurzusából, hogy jól megválogatott példákkal támassza alá mondani- valóját. Ebben a formában mutatja be a dalmáciai városi kommunák fejlődésére Trogir, a kontinentális urbanizációra pedig Zágráb történetének példáját. Ugyanígy önálló fejezetben olvashatunk Isztria és Bosznia történetéről. A leginkább telitalálatnak a horvát nyelv történetéről beiktatott exkurzust érzetem. Én a magam fantáziátlan módján biztosan a kötet elejére tettem volna, az igazat megvallva hiányoltam is, persze aztán a funkcionálisan leginkább megfelelő helyen bukkan fel: a 19. századi illirizmusnál, amelynek megértéséhez elengedhetetlen háttérrel jelent a nyelvi sztenderdizáció problémája. Ugyanígy fontos szerepe van a magyarországi horvát kisebbségről írott zárófejezetnek is, amely Magyarországon számos aktuális félreértés eloszlátását teszi lehetővé.

Jobb esetben minden szerzőnek van egy víziója az általa tárgyalt ország történetéről. Sokcsevits Dénesnél ez a rendezőelv a kondomíniumok és kohabitációk folyamata. Ezek együtteseként, folyamatoként lép elénk a könyv lapjairól a horvát történelem, ez a legfontosabb értelmezési kerete a horvát nemzet históriájának. Már maga a horvát államalapítás is a frank és bizánci kondomínium alatt élő pannon és tengeremléki fejedelemségek 9. századi önállósulásaként írható le. Ugyanígy a dalmát városok is bizánci–horvát közös fennhatóság alatt éltek; ez utóbbi nagyon fontos szempont, hiszen a tengerpart városai gazdasági és társadalmi szempontból sokkal szervezettebb kötődtek a horvát államhoz, mint azt korábban gondoltuk. A horvátok által lakott régió a középkorban és kora újkorban folyamatos bizánci–velencei–magyar vetélkedés színtere volt, Isztriában ehhez járult a német fennhatóság; a 14–15. századtól a 18. századig pedig a bizáncit felváltja az oszmán uralom. Az újkorban ez a tradíció folytatódott: Dal-

mácia Velencétől a franciákhoz, majd a Habsburgokhoz került, Horvátországban állandósult a polgári és a katonai igazgatás kettőssége, amelynek mélyreható politikai és társadalmi következményei lettek: a határvidék minden szempontból sokkal elmaradottabb volt a civil országrésznél, gazdasági, társadalmi és kulturális értelemben sem volt képes integrálódni, amit ezen felül az etnikai különállás is súlyosbított. Ez a deintegráció jelentős mértékben hozzájárult az 1991 utáni szakadásokhoz. A könyvben szereplő leghangsúlyosabb kondominium és kohabitáció természetesen a magyar–horvát, ez a könyv vezérfonala, az az értelmezési keret, amelyben a horvát história bemutatásra kerül. A könyv elsődleges olvasata a perszonálunióból reálunióba forduló középkori kezdetektől és a török elleni közös küzdelmekről át a 17. századi első repedéseken és a 18. századi romló viszonyon át a 19. század nemzeti mozgalmakig, a szembefordulásig, majd az 1991 utáni egymásra találásig tartó magyar–horvát közös múlt.

A negyedik komoly erénye a kötetnek a folyamatos historiográfiai reflexió: egyrészt alaposan bemutatja a horvát történetírás különböző irányzatait, másrészt folyamatosan ütközteti a horvát és a magyar kutatás eltérő eredményeit. A szerző nem a korábbi szintézisek eredményeit vette át, hanem az alap kutatásokig, nem egyszer a forrásokig visszamenve szembesíti a különböző szakmai álláspontokat, sokszor finoman jelzi saját álláspontját is, amely mindig kiérlelt, sohasem tokolódó. A kötet tehát olvasható egy magyar–horvát komparatív historiográfiaként is, amely egyformán érdekes a magyarok és a horvátok számára. A magyaroknak olyan bevezetés a horvát történetírásba, amelyhez fogható eddig nem létezett, a horvátoknak pedig első tájékoztatás a magyar történettudomány bőséges horvát vonatkozású kutatásairól. Lássunk néhány példát. Magyar nyelven eddig nem állt rendelkezésre szakszerű áttekintés a horvát eredetre vonatkozó illír, ósszláv, gót és iráni elképzelésekről. Ugyanilyen kutatástörténeti szempontú elemzést olvashatunk a horvátság krisztianizációja itáliai–dalmát, frank és bizánci komponenseinek súlyáról. Kiemelten fontosnak tartom az illír mozgalom történetének igen alapos bemutatását, amelynek a 17. századi előtörténetét is megismerjük, mégpedig ismét a legújabb kutatások fényében. Ugyanilyen izgalmat okozhatnak a horvát olvasók számára azok a fejezetek, amelyek túlnyomórészt a legújabb magyar kutatások alapján születtek. Itt mindenképp Szlavónia középkori történelmére gondolok, ahol a magyar medievisztika (elsősorban Zsoldos At-

tila, Tringli István, Pálosfalvi Tamás, Széberényi Gábor) az elmúlt évtizedben a horvát kutatók számára is megkerülhetetlen eredményekkel gazdagította a régióra vonatkozó ismereteket. Ugyanígy folytathatnám a sort a 16–17. századra vonatkozó kutatások eredményeivel, mindenképp a Horvátország katonai berendezkedésével, igazgatástörténetével és egyháztörténetével kapcsolatos kutatásokra utalok (Pálffy Géza, Tóth István György, Varga Szabolcs). Sokcsevits Dénes könyve túlzás nélkül tekinthető az 1990 utáni magyarországi horvát vonatkozású kutatások első szintézisének.

A magyar és horvát történetírás ellentétéinek lényege, hogy a 19. századi nemzeti integrációt, függetlenségi törekvéseket visszavetíteni kívánó horvát vélemények ütköznek a magyar befolyást és hatásokat hangsúlyozó magyar álláspontokkal. Ennek példája a szlavóniai magyar és horvát fennhatóság különböző megítélése a két nemzeti historiográfiában, Tomislav és Zvonimir állítólagos szlavóniai uralmától kezdve Szent László hódításainak mértékén és a Pacta conventa értelmezésén át a magyar és horvát intézmények szlavóniai súlyának eltérő értékeléséig. Ugyanígy a horvát történetírás hajlamos volt a királyválasztó cetini sabort (1527) a horvát önállósági törekvések megnyilvánulásaként értelmezni, holott nyilvánvalóan nem a nemzeti függetlenség, hanem a védelem szempontjából fontos Habsburg segítség biztosítása volt a cél. Ugyanígy kevésbé lehet nemzeti célokat kimutatni a magyar történetírásban Wesselényi, a horvátban Zrínyi–Frangepán összeesküvésnek hívott mozgalom hátterében, még ha ennek következményei a szerző szerint (és egyébként szerintem is) fordulópontot jelentettek a magyar–horvát együttműködésben, innentől növekedtek meg a rendi ellentétek, amelyek a 19. század elejétől nyílt szembenállássá váltak. A szerző historiográfiai érzékenységének, reflektivitásának legbájosabb, de nagyon jellemző példája, amikor saját magával is vitába száll: a 331. oldal 554. jegyzetében becsületesen korrigálja korábbi nézetét a nemzeti töltet és a társadalmi program egymáshoz való viszonyáról a 19. század első felében.

Végül önálló tartalmi egységként kell szólni az utolsó 150 év történetéről, amely a könyv jó felét teszi ki, és önmagában is megálló, monográfikus tartalmi egységet jelent. Itt a szerző primer, kétévtizedes forráskutatásainak eredményei is beépülnek, a könyv szintézisből monográfiává válik. Érzésem szerint a kötet talán legerősebb fejezete az 1790–1848 közötti hat évtizedet bemutató rész. Sokcsevits Dénes nemzetképekről folytatott kutatásai jelentős mérték-

ben megújítják a magyar és horvát nemzetépítés közötti konfliktusok történetéről folytatott diskurzust. Itt kerül bemutatásra az illirizmus, a délszláv egység és a horvát nemzeti eszme eme sajátos kombinációja, a horvát nemzeti integráció megindítója. Nagyon fontos módszertani vívmány, hogy az illirizmust az európai nemzetfejlődéssel párhuzamosan, különösen a magyar és a szerb nemzeti mozgalmakkal együtt tárgyalja, megrajzolva ezzel a mozgalom kontextusát és bemutatva a kölcsönhatásokat. A fejezet jelentősége magyar szempontból különösen abban áll, hogy a kulturális és a politikai illirizmus hatására élesedő magyar–horvát viták bemutatásával válik érthetővé a 800 év alatti egyetlen magyar–horvát fegyveres konfliktus története 1848-ban. Nem mellesleg elgondolkodtató: a Jelačić-epizód az egyetlen a 800 éves közös múltból, amelyet minden magyar ismer.

A másik, alap kutatásokra épülő kulcsfejezet a dualizmus hetven esztendeje (1848–1918). A nemzeti viszályok sokszor elhomályosították a kortársak és a történészek előtt is azt a tényt: ez a 60 év teremtette meg a modern Horvátországot a nemzeti integráció kiteljesedésével, a nemzetállam alapjainak letételével és a polgárosodás kibontakozásával. Más szavakkal: az ország ekkor tért vissza arra a nyugat-európai fejlődési útra, amelyről, akárcsak Magyarországot, 1500 körül letértette a török pusztítás. A fordulatot a magyarországi dualizmus kutatás már az 1960-as évek végétől tudatosította, Horvátországban ez talán lassabban ment. Ezért is fontos a Horvátországgal foglalkozó magyar dualizmuskutatók, mindenképp Katus László és Ress Imre eredményeinek alapos bemutatása a kötetben. Nagyon lényeges ugyanis annak kimondása: a magyar–horvát kiegyezés után a horvát historiográfia állításaival szemben igenis igen komoly gazdasági és kulturális fejlődés, demográfiai robbanás jellemezte Horvátországot, amelyet a szerző röviden így summáz: „a korszak gazdasági és humántőke beruházásai megalapozták a horvát gazdaság és társadalom 20. századi modernizációját.” A nemzeti függetlenség és a gazdasági–társadalmi fejlődés nem állt tehát ok-okozati viszonyban a 19. században, miként azt a cseh példa világosan mutatja. Az pedig már csak a ráadás, hogy ez a fejlődés leginkább az 1880–1913 közötti időszakban, részben a gyűlölt Khuen-Héderváry Károly bánsága alatt zajlott le, akit ennek megfelelően nem horvátfaló vadmagyarként, hanem keménykezű pragmatikusként, Tisza István horvát megfelelőjeként jellemez. A két politikus közötti különbség egy kortárs megállapítása

szerint mindenekelőtt abban állt, hogy Khuen-Héderváry a horvátokkal tette azt, amit Tisza a magyarokkal – ennek megfelelően megítélése is másképp alakult.

A 20. századi részből csak négy fontos, árnyaló tényezőre hívom fel a figyelmet. Először is a magyar politikai kultúra továbbélésére az első Jugoszlávia horvát politikájában: Stjepan Radić parasztpárti politikus azt a gravaminális politikát folytatta, amely a 17. század óta horvát politikai hagyomány meghatározó jellemzője volt. A teljesen más politikai kultúrán szocializálódott szerb politikusok nem is tudtak vele mit kezdeni, amit jól mutat a probléma szerb „megoldása”: 1928-ban egyszerűen lelőtték. Másodszor: nagyon fontosnak tartom az usztasa mozgalomról szóló fejezetet, hiszen erről a jelenségről sem állt rendelkezésre mindeddig magyar nyelven megfelelő áttekintés. A szerzőtől távol áll a szerecsenmosdatás árnyéka is, teljesen egyértelmű, hogy menthetlen zsákcudaról, a horvát történelem legesetébb fejezetéről van szó. Ugyanakkor a megfelelő kontextus bemutatásáról a történelem még ebben az esetben sem mondhat le. Az usztasát csakis az egymással párhuzamosan kialakuló és konkuráló nagyszerb és nagyhorvát politikai törekvések mentén lehet értelmezni, kizárólag ebben a keretben tudunk mindkét nemzet radikálisainak a náciizmushoz és a fasizmuszhoz való viszonyáról, antiszemitizmusáról megalapozottan nyilatkozni.

Tito rendszerének bemutatása, amely részben a szerző saját élményeiből is táplálkozik, azt a Magyarországon ma is élő nosztalgiaát rombolja, amely a mi Kádár-rendszerünknel is pozitívabban emlékezik a déli szomszédunk kommunista vezérére. Sokcsevits Dénes könyvéből kiderül a magyar olvasó számára is: az elnyomás elvei és technikái mások lehettek ugyan, de a lényege a második Jugoszláviában is ugyanaz volt, mint bárhol máshol a kommunista tömb országokban. Végül a jugoszláv háborúról szóló fejezet szembesít a sajtóból nyert hírek alapján kialakított felületes, féligazságokkal teli képünkkel, illetve az az európai állásponttal, amely a délszláv háborúban mindenkire ráolja a háborús bűnös szerepét. Nyilván egy háborúban minden fél követ el bűnöket (ez a dogma természetéből adódik), de világosan meg lehet különböztetni, hogy ki volt az agresszor és ki védte a hazáját. Ezt a szempontot jó nem szem elől téveszteni, ha el akarjuk kerülni a manapság divatos történelmi nihilizmust.

Összegzésül elmondhatjuk: Sokcsevits Dénes könyve fontos, szimbolikus jelentőségű állomás, mind a szerző két évtizedes munkájában, mind pedig a magyar–horvát közös múlt feltárásában. Az első magyar nyelvű összefoglaló Horvátország történetéről, amely egyrészt kitűnő bevezetés a horvát történetírás műhelyébe, másrészt a horvát múltat kutató magyarországi fiatal

és középnemzedék eredményeinek első szintézise. Ezt a kiváló arányérzékkel és történetírói ítélettel, részben külső nézőpontból, a magyar kutatások eredményeit is bőségesen felhasználó, egyedülállóan egyenletes színvonalon megírt könyvet mindenképpen érdemes lenne horvát nyelvre is lefordítani. A szerző az előszóban Kalkuttai Teréz anya mondását idézi, miszerint munkája csepp a tengerben, de ha nem tenné, ez a csepp hiányozna – úgy érzem, Dénes munkássága és főleg ez az impozáns kötet nem csepp, vödör, hordó inkább, vagy lajtoskocsi a javából, ami nagyon hiányozna, ha nem lenne. Végül tartozom egy vallomással: a kötet a magyarországi bemutató előtt két nappal jelent meg, előtte a 860 oldalt digitálisan ömlesztve kaptam meg, amit kicsinyítve kinyomtatattam, de az így létrejött papírhalmot egyszerűen nem volt kedvem és lelki erőm végigolvasni. Így aztán az ilyenkor szokásos gyorsolvasással próbálkoztam, de vállalkozásomba folyamatosan belebuktam, mert egyszerűen nem bírtam továbblapozni, annyira lekötött a szöveg – így végül három nap alatt elejétől végig elolvastam az egészet. A kötet bemutatójaként zárásként nem ajánlhatok mást: mihelyt lehetőségük lesz rá, próbálják ki Önök is – megéri.

Köszönöm szépen megtisztelő figyelmüket!

Molnár Antal

Dr. Habsburg Ottó utolsó látogatása Baján

Egy kedves olvasónk, az EJF nyugalmazott főtájtára a fenti címet adta alább közölt levelének, amelyben arra hívja fel figyelmünket, hogy dr. Habsburg Ottó utolsó bajai látogatása nem 2000-ben, hanem 2005-ben történt. Köszönjük a tartalmas kiigazítást, és egyben helyesbítjük másik hibánkat is: az előző látogatás nem decemberben, hanem 2000. szeptember 14-én volt.

„Nagy érdeklődéssel olvastam a Honpolgár 2011. novemberi számában Bálint Attila Dr. Habsburg Ottó és Miskolczi Ferenc című cikkét. Miskolczi Ferenc egykor tanárom volt a bajai Tanítóképző Intézetben. Személyesen mesélt utazási élményeiről, többek között spanyolországi útjáról, a bika- viadalom hangulatáról. Most már – naplója sorait olvasva – tudom, hogy miért nem szólt a királyi családnál tett látogatásáról, Habsburg Ottóval való kapcsolatáról.

Ugyancsak érdekes cikket írt dr. Dániel József Habsburg Ottó életéről. A cikk végén a szerző megemlíti, hogy Habsburg Ottó utolsó látogatása Baján 2000. december 14-én volt. A történelmi hűség kedvéért azonban le kell írnom, hogy a trónörökös utoljára 2005. november 10-11-én járt Baján.

Az Eötvös József Főiskola és az Ausztáriában bejegyzett Európai Akadémia 2005. november 10-12-e között rendezte meg Baján a JAMKIH-ban az *Európai integráció és a kisebbségek* című konferenciát. A tanácskozás háromnapos volt. Az első nap vendégszónokának dr. Habsburg Ottót kértük föl.

Dr. Habsburg Ottó felesége, Regina főhercegnő és titkára, Reinhardt Kloucek társaságában november 10-én a délelőtti órákban érkezett Bajára, ahol a szervezők fogadták. Ebéd előtt látogatást tett Józsefváros katolikus templomában, ahol Bauer Ferenc plébános fogadta. Itt megtekintette édesapja, IV. Károly ereklyéjét, majd a Duna partján a IV. Károly emléktáblát.

A 19 órakor kezdődő német és magyar nyelven megtartott előadását nagy érdeklődéssel fogadták a jelenlévők, s mint később kiderült, a bel- és külföldi sajtó képviselői is. Ez utóbbiak bő terjedelemben tudósították lapjaikat az akkor már 93 éves dr. Habsburg Ottónak a tanácskozás témájára vonatkozó véleményéről, megállapításairól.

A tanácskozás után a Duna Szállóban az elmaradhatatlan bajai halászlé vacsorával egybekötött baráti beszélgetésre került sor a mintegy 100 résztvevő és meghívott vendég részvételével. Dr. Habsburg Ottó szállása a Kaiser Szállóban volt. Másnap megemlítette, hogy a név és az elhelyezéseinek körülményei tényleg császáriak voltak.”

Dr. Zorn Antal

Új könyv Baja város utcaneveiről

Dr. Rapcsányi Jakab 1934-ben megjelent monográfiájának városunk utcaneveire vonatkozó oldalai, dr. Flach Pál 1977-ben, e témában megjelent két kiadványa, a dr. Richnovszky Andor – Koleszár Edit – Vass Erika szerzőhármás által 1989-ben készített, bajai utcanevekkel kapcsolatos munka és dr. Gál Zoltánnak a helyi lapok hasábjain közölt írásai után 2011. október 21-én Kővágó József tollából a legfrissebb adatok felhasználásával új, a rendszerváltás óta bekövetkezett változásokat is feldolgozó könyv jelent meg. A kötetet a Bácskai Kulturpalotában tartott bemutatón Hiezl József ajánlotta városunk lakóinak figyelmébe, majd a szerző ismertette.

A könyv előszava és ajánlása utáni bevezetés utcaneveink történetének rövid áttekintése, amelyből képet kaphatunk a mai házszámzás kialakulásáról éppúgy, mint múltunk fontosabb fejezeteiről. Baja utcaneveiben a legutóbbi – 1989-es – összefoglaló munka óta jelentős változások történtek. A szerző adatai szerint az 1990-es demokratikus választásokat követően „Az utcanév revízió során mintegy 60 közterület elnevezése változott: vagy azért, mert nem fért össze a rendszerváltás szellemével, vagy azért, mert a magyarság kegyeleti érzelmeit sértette.” Az összesen 446 bajai közterület (423 utca, vagy annak megfelelő jellegű, illetve 23 tér, vagy annak megfelelő jellegű) közül 60 elnevezését módosították, és városunk fejlődésének köszönhetően újak is létrejöttek, így a nagyságrend okán is azonnal

kiviláglik a kötet időszerűsége-szükségessége. A szakaszt az anyag feldolgozása-összeállítása során alkalmazott módszerek ismertetése zárja. A következő fejezet a kiadvány legterjedelmesebb részeként alfabetikus sorrendben nemcsak felsorolja Baja város közterületeit, hanem megfelelő részletességgel magyarázza is azokat. Ezek az oldalak kelthetik fel leginkább a lokálpatrióta érzelmű olvasók figyelmét: innen tudhatunk meg többet azokról a közterületi táblákon olvasható elnevezésekről, amelyek mellett nap mint nap elmegyünk. Közöttük számos, kevésbé ismert és érdekes magyarázatra figyelhe-

tünk fel. Mindannyiunk életvitelében adódhatnak ritkán, esetleg egyáltalán nem járt közterületek, ezekről a kötetet olvasva kaphatunk bővebb információkat. Nem mellékesen a mellékletben kaptak helyet Baja város legfontosabb statisztikai adatai, a városrészek neveit tartalmazó térkép a határvonalak pontos leírásával (a külterületekre vonatkozóan hasonlóképpen). A továbbiakban itt olvasható a közterületek összesített, majd városrészenkénti névmutatója mind a belterület, mind a külterület vonatkozásában. Ezután az elnevezések igencsak sokféle szempontú statisztikai feldolgozása következik (ezek eredményei szintén számos érdekességre világítanak rá), amely a 20. századi utcanév-változásokat tartalmazó táblázattal folytatódik. A kötet a témában elmélyülni szándékozók számára jól használható források közlésével zárul.

A könyv a kolofon oldalon felsorolt lokálpatrióta érzelmű bajai polgárok önzetlen támogatásának köszönhetően jelenhetett meg. Önköltségi áron (990 Ft) megvásárolható a szerzőnél, akinek elérhetőségei: telefonon 79/322-861 és 30/914-3524, illetőleg a jkovago@gmail.com e-mail címen.

A kiadvány a helytörténet értékes forrása, amely az összes korosztály tagja számára érdekes olvasmány, hiszen általa többet tudhatunk meg lakóhelyünkről. Mindenki könyvespolcára ajánlom.

Kővágó József: *Baja város utcanevei*. A szerző magánkiadása. Baja, 2011. 220. oldal
Dr. Nebojszki László

Védendő védtelenek: a mocsári nefelejcs

Az alábbi, Natter-Nád Miksa által jegyzett meghatóan romantikus történet (*Virágos könyv*. Budapest, 1939. 326-327. oldal) jól körvonalazza a növény névadásának népies eredetét. A legenda szerint régen, amikor a legtöbb virágnak még neve sem volt, a szénégetőnek az erdő közepén lévő kunyhójában egy árva leány és fiú élt. Együtt játszottak, szerették egymást, miközben lassan felserdültek. Ekkor a fiú vándorútra indult, és a bánatos leány az erdő széléig kísérte. Ott, a csörgedező patak partján mélykék virágú növény virult. Búcsúzás közben a leány leszakított egy apró virágot és a fiú mellére tűzte. Megfogadták, valahányszor ilyen virágra akadnak, emlékezőképpen egy-egy szálát szakítá-

nak belőle. Teltek-múltak az évek, a fiú nem tért vissza, és a leányból fehér hajú anyóka lett. Tavasz volt éppen. Az anyóka a magas bükkfák tövében kanyargó keskeny ösvényen a szomorúan bókoló lila ibolyák mellett végigtopogva és a virágzó kőkénybokrok között elhaladva az erdő széléhez ért, ahol egy öreg, fehérhajú emberrel találkozott (közben nem néztek egymásra). Mindketten lehajoltak, hogy a patak partján pompázó növény virágából egy-egy szálát tépjenek. Reszkető kezük összeért, és a két öreg megismerte egymást. Örömben sírva mesélték el egymásnak: minden esztendőben megkeresték a kékszemű virágot, hogy ne felejtsek el egymást. Azóta nevezik nefelejcsnek (a he-

lyesírás szabályai szerint nefelejcsnek) ezt az apró, kékszemű, sárga tokú virágot.

A növény megihlette költőinket is, amelyről Vörösmarty Mihály *A nefelejcshez* című versében 1847-ben kemény szavakkal írt:

„Nefelejts! te gyáva kékszemű virág,
Kit birkaképpel néz a kábaság,
Kit annyiszor megemlít szerelem,
És a barátság, két hős érzelem,
Kit sirra és kebelre egyaránt
Tűzdelnek gyengéd búcsújél gyanánt,
Mi vagy te jámbor gyom, hogy tégedet
Segédül hí a hű emlékezet?”

Tompá Mihály 1853-ban írt *Virágregék* című sorozatának a nefelejcsről szóló részlete jóval kedvesebb hangot üt meg:

A növény jól érzi magát a Nyéki-Holt-Duna parti szegélyében

„Nefejejsnek búja nagy...
Szép virágom, merre vagy!?
A hab elvitt, édesem...
Látlak-e, vagy sohasem!?”

Az érdeslevelűek (Boraginaceae) családjába tartozó nefejejcs (Myosotis) nemzetségnek több faja él vidékünkön. Prodan Gyula zombori tanár a vármegyében a tocsogós helyeken és a vizek mentén a mocsári nefejejcs (Myosotis palustris), a bezdáni mocsarak szélén és a vajszkai nedves szikeseken a gyepes nefejejcs (Myosotis caespitosa), a bokros halmokon az apró nefejejcs (Myosotis micrantha=Myosotis stricta), a száraz halmokon a borzas nefejejcs (Myosotis hispida=Myosotis ramosissima), valamint az ugarokon a parlagi nefejejcs (Myosotis arvensis) találta. (Prodan Gyula: *Bács-Bodrog vármegye flórája*. In: Magyar botanikai lapok. XIV. kötet, Budapest, 1915. 249. oldal) Dr. Balanyi László Baja térségében a mocsári nefejejcs az ártéren és a vizenyős részeken, az apró és a parlagi nefejejcs a Duna-Tisza közti homokhátságához tartozó területeken lelte fel. (Dr. Balanyi László: *Botanikai gyűjtőútjaim*. Békés,

1987) Dr. Laki Ferenc a Szeremlei-Dunán és környezetében végzett vizsgálatai szerint a mocsári nefejejcs „a mélyebb, iszapos partszegélyeken gyakori.” (Dr. Laki Ferenc: *A szeremlei Duna-ág vízi és vízparti növényzete*. In: A szeremlei Duna-ág. Baja, 1992. 54. oldal)

Az évelő mocsári nefejejcs (Myosotis palustris) kúszó rizómájából (gyöktörzséből) tavasszal már viszonylag korán kihajtanak a nagyjából térdig (20-40 centiméter) érő hajtások. A kúszó-legyökerező vagy felemelkedő szárazon ritkán, váltokozva ülnek a megnyúlt lándzsa alakú levelek (hosszuk 8, szélességük 2 centiméter körüli). A növény tavasz végén, nyár elején virágzik (utána kissé szétterül), ősszel gyakran megfigyelhető másodvirágása is. A bimbók éppúgy, mint a virágok, kezdetben kissé rózsaszínűek lehetnek. A nagyjából 1 centiméter átmérőjű, bugaszerűen elágazó virágok kék szíromleveleinek száma 5 (főleg kertészetekben fordul elő a fehér színű változat) – alakjuk elliptikus vagy kerekded –, a pártacsőben feltűnőek a sárga torokpikkelyek.

A mocsári nefejejcs virága

Csapody Vera és Priszter Szaniszló gyűjtése szerint a nefejejcs egyéb nevei „egérfül, kígyószem, mizsót”, (*Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966.), Hoffmann Károly és Wagner János a mocsári nefejejcsre vonatkozóan felsorolásában a „békaszem, egérfül, v. -fülcse, mizsót, talyigavirág” megjelöléseket közli (*Magyarország virágos növényei*. Budapest, 1907). A növény Myosotis nemzetségneve a görög müosz (egér) valamint osztosz (fül) szavak összevonásából keletkezett az egérfül, illetve változata, a fülcse. A mizsót tulajdonképpen a myosotis magyarítása. Melius Juhász Péter *Herbárium*a szerint a Myosotis szömvigasztaló, a későbbi fűvészkönyvekben már békaszemű fű, utóbb békaszem, amelynek további változata a kígyószem. Gyimesben a mocsári nefejejcs neve Mária virága. A legenda szerint virágok keletkeztek Mária tiszteletére, például születésének éjjelén a talyigavirág.

A nefejejcs több fajtát és változatát szívesen ültetik kertekbe, ahol a növény meghálálja a gondoskodást. Korábban a nefejejcs a legismertebb és a legközkedveltebb virágok közé tartozott, amelyet a barátság és a szerelem jelképeként az emberek szívesen ajándékoztak egymásnak. Sajnos, ez a szokás mára kissé elfelejtődött.

Dr. Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlasszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**